

ZBORNÍK PRÍSPEVKOV
Z XV. ROČNÍKA
VEDECKEJ ŠTUDENTSKEJ KONFERENCIE

TRNAVA 2022

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

VEDECKÁ ŠTUDENTSKÁ KONFERENCIA:

**ZBORNÍK PRÍSPEVKOV Z XV. ROČNÍKA
VEDECKEJ ŠTUDENTSKEJ KONFERENCIE
PRÁVNICKEJ FAKULTY
TRNAVSKEJ UNIVERZITY V TRNAVE**

TRNAVA 2022

Zborník príspevkov z XV. ročníka Vedeckej študentskej konferencie Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave.

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, Attribution--NonCommercial-NoDerivatives. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mena autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani z jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

©

Lenka Guzi, Andrea Mičudová, Mgr. Miroslava Mihaldová, Bc. Samuel Titka

Recenzenti:

doc. JUDr. Dagmar Lantajová, PhD., Mgr. Peter Mészáros, PhD.,
JUDr. Karin Vrtíková, PhD., JUDr. Veronika Zoričáková, PhD.

© JUDr. Ingrid Lanczová, PhD. (ed.)

Za odbornú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.

Vydavateľ:

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

ISBN (on-line): 978-80-568-0547-3

Predhovor

Dňa 29. júna 2022 sa na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave konal XV. ročník vedeckej študentskej konferencie. Študenti prezentovali svoje príspevky v knižnici, pred komisiou zostavenou z učiteľov Právnickej fakulty. Preferencie študentov ohľadom výberu témy boli rôznorodé, prezentácie a diskusie sa preto viedli o témach z občianskeho práva, trestného práva, medzinárodného práva aj právnych dejín a teórie práva.

Podujatie sa nieslo v príjemnej atmosfére a študenti boli pozitívne hodnotení ako na ústnej časti, tak aj v posudkoch pripravených recenzentmi k písomným vyhotoveniam ich príspevkov.

Vedecké študentské konferencie poskytujú študentom priestor na zamyslenie sa nad oblasťami práva, ktoré ich najviac zaujímajú a na ich štúdium, ako aj na zdokonalenie svojich prezentačných a argumentačných schopností a písomného prejavu. Pridanou hodnotou je nepochybne úzka interakcia s učiteľmi, ktorí dohliadajú na priebeh vypracúvania príspevku, čím študenti získajú možnosť individuálnych konzultácií, rady pre písanie záverečných prác a odporúčania do praxe. Máme preto vždy radosť z prihlásených účastníkov a ich úprimnej snahy o takéto sebazdokonalenie, analýzu právnych tém a riešenie právnych problémov.

V mene organizátorov týmto ďakujem všetkým, ktorí participovali na jubilejnom pätnástom ročníku vedeckej študentskej konferencie a v mene autorov a vydavateľa želám príjemné čítanie zaujímavých článkov našich študentov.

Ingrid Lanczová

Obsah

Lenka Guzi: Zásada <i>nemo tenetur se ipsum accusare</i> v rozhodovacej činnosti súdov.....	4
Andrea Mičudová: Zbavenie sa majetku pred smrťou ako náhrada vydedenia.....	15
Miroslava Mihaldová: Postupoval štát v súlade s pracovnoprávnou úpravou počas celoplošného testovania alebo došlo z jeho strany k porušeniu a obchádzaniu zákona?.....	23
Samuel Titka: Svalbard a jeho historický vývoj	34

ZÁSADA *NEMO TENETUR SE IPSUM ACCUSARE* V ROZHODOVACEJ ČINNOSTI SÚDOV

The Principle *Nemo Tenetur Se Ipsum Accusare* in the Decision-making Activity of Courts

Lenka Guzi

Abstrakt:

Príspevok sa zaoberá rozhodovacou činnosťou súdov v kontexte uplatňovania zásady *nemo tenetur se ipsum accusare* pri výsluchu obvineného a iných procesných úkonoch, nevynímajúc povinnosť obvineného pasívne strpieť úkony a donucovanie obvineného k aktívnemu konaniu. Zásada *nemo tenetur* je jednou zo základných zásad trestného procesu v demokratickom právnom štáte. Zahŕňa tak právo odoprieť výpoveď, ako aj právo neprispieť žiadnym aktívnym konaním k vlastnému obvineniu. Pod zákazom nútiť osobu prispieť k svojmu obvineniu alebo usvedčeniu rozumieme nielen zákaz nútiť obvineného, prípadne podozrivého, k výpovedi, ale taktiež zákaz nútiť túto osobu k súčinnosti či inému aktívnemu konaniu, ktorým by mohla prispieť k svojmu obvineniu.

Kľúčové slová: zásada *nemo tenetur se ipsum accusare*; zákaz donucovania k sebaobviňovaniu; výsluch obvineného; právo obvineného odoprieť vypovedať; zákaz nútiť obvineného k aktívnemu konaniu; povinnosť obvineného strpieť úkony

Abstract:

The article deals with the decision-making activity of the courts in the context of the application of the *nemo tenetur se ipsum accusare* principle during the interrogation of the accused and other procedural acts, not excluding the obligation of the accused to passively endure acts and the coercion of the accused to take action. The principle of *nemo tenetur* is one of the basic principles of the criminal process in a democratic legal state. It thus includes the right to refuse to testify and not to contribute to self-incrimination by any activity. By the prohibition of forcing a person to contribute to their accusation or conviction, we understand the prohibition of forcing the accused or the suspect to testify and the prohibition of forcing a person to cooperate or take other actions by which the person could contribute to their accusation.

Keywords: Principle *Nemo Tenetur Se Ipsum Accusare*; Prohibition of Coercion to Self-incrimination; Interrogation of the Accused; Right of the Accused to Refuse to Testify; Prohibition of Forcing the Accused to Act; Obligation of the Accused to Endure Acts

ÚVOD

Zásada *nemo tenetur* je všeobecne uznávanou a rešpektovanou zásadou v rámci trestného konania. Počas svojho historického vývoja zažila svetlejšie aj temnejšie obdobia, keď upadla na niekoľko storočí do zabudnutia. Aj napriek tomu „prežila“ až do dnešných čias. V súčasnosti tvorí jeden z významných aspektov práva na obhajobu a práva na spravodlivý proces. Okrem toho má veľký význam aj v rámci zákonnosti získavania dôkazov a zákonnosti trestného konania ako takého.

1. HISTÓRIA

Aj napriek tomu, že zásada *nemo tenetur* je vo všeobecnosti považovaná za zásadu najmä anglo-amerického systému, jej základy možno nájsť už v ranom kánonickom práve. Túto zásadu proklamujú vo svojich spisoch Aurelius Augustinus (354 – 430) a Johannes Chrysostomus (354 – 407). Za pontifikátu pápeža Innocenta III. (1198 – 1216) nastal v otázke trestného procesu významný zlom, kedy došlo k zmene akuzačného konania na inkvizičné, ktorého významným znakom bola povinnosť obvineného vypovedať pravdivo. Tomáš Akvinský (1225 – 1274) napísal: „ ... obžalovaný z povinnosti je viazaný vyložiť sudcovi pravdu, ktorú od neho podľa pravidiel práva vyžaduje. A preto, pokiaľ nechce vyznať pravdu, ktorú je viazaný povedať, alebo ak ju ľživo poprie, smrteľne zhreší. “ Podstata tejto zásady bola vyjadrená napríklad aj v *Constitutio Criminalis Carolina* (1532). Donucovanie obvineného k výpovedi malo mnoho foriem. Jedným z príkladov je nútenie obvineného prisahať, že bude vypovedať pravdu, pričom porušenie tejto prísahy bolo ťažkým zločinom. Priznanie obvineného bolo prehlásené za kráľovnú dôkazu (*regina probationum*). Obžalovaný sa zmenil iba na objekt trestného konania a zásada *nemo tenetur* upadla na niekoľko storočí do zabudnutia.¹

K zásadnému zlomu v otázke uplatňovania zásady *nemo tenetur* došlo v druhej polovici 18. storočia. V roku 1791 bol prijatý piaty dodatok Ústavy Spojených štátov amerických, v ktorom bola táto zásada prvýkrát explicitne vyjadrená. Doslovný preklad tohto ustanovenia je: „nikto nesmie byť v trestnej veci nútený k tomu, aby vystupoval ako svedok proti sebe“ (“*no person shall ... be compelled in any criminal case to be a witness against himself*“). V priebehu 19. storočia sa táto zásada postupne stávala súčasťou právnych poriadkov jednotlivých štátov aj na európskom kontinente.

Hlavnou úlohou zásady *nemo tenetur se ipsum accusare* v súčasnosti je chrániť obvineného pred bezprávnym donucovaním zo strany štátu, resp. štátnych orgánov, čím zároveň prispieva k zabezpečeniu práva na spravodlivé súdne konanie. Jej účelom je chrániť osobu pred potrestaním za to, že:

- a) bude pravdivo svedčiť a svojou výpoveďou si privodí trestné stíhanie,
- b) bude vypovedať nepravdivo a dopustí sa krivej výpovede alebo
- c) odmietne vypovedať.²

Zákaz donucovania k sebaobviňovaniu je výslovne vyjadrený v čl. 14 ods. 3, písm. g) Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach.³ Toto ustanovenie garantuje každému, kto je obvinený z trestného činu, že takáto osoba nesmie byť nútená svedčiť proti sebe alebo priznať vinu. Garanciu nebyť nútený k sebausvedčeniu poskytuje aj čl. 55 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu.⁴ Predmetné ustanovenie radí medzi základné práva osoby počas vyšetrovania najmä to, že osoba nesmie byť nútená svedčiť proti sebe samej alebo priznať vinu, nesmie byť vystavená akejkoľvek forme donucovania, nátlaku, hrozbe a pod. Taktiež má právo nevypovedať bez toho, aby sa toto mlčanie bralo do úvahy pri určovaní viny alebo nevinu.

¹ MUSIL, J. 2009. Zákaz donucování k sebeobviňování (nemo tenetur se ipsum accusare). In *Kriminalistika*, 2009. č. 4, s. 1 a nasl. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/zakaz-donucovani-k-sebeobvinovani-nemo-tenetur-se-ipsum-accusare.aspx> [cit. 10.07.2022]

² ZÁHORA, J. 2015. Právo neprispievať k vlastnému obviňovaniu. In *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2015*, s. 453. Dostupné online: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/4th_Session.pdf [cit. 02.07.2022]

³ Vyhláška MZV SR č. 120/1976 Zb. o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach

⁴ Oznámenie MZV SR č. 333/2002 Z. z. Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu

Aj napriek tomu, že v Dohovore o ochrane ľudských práv a slobôd (ďalej len „Dohovor“) nenájdeme explicitné vyjadrenie zásady *nemo tenetur*, Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) však vo svojej judikatúre vníma túto zásadu ako súčasť práva na spravodlivý proces, ktorý garantuje čl. 6 Dohovoru. K danému záveru dospel napríklad v prípade *Saunders v. Spojené kráľovstvo*⁵, kde konštatoval, že „*aj keď v článku 6 Dohovoru nie je osobitne spomenuté právo mlčať a právo neprispieť k obvineniu vlastnej osoby, tieto práva sú všeobecne uznávaným medzinárodným štandardom, ktorý je jadrom pojmu spravodlivého procesu podľa článku 6. Ich logický základ spočíva okrem iného v ochrane obvineného pred protiprávnym nátlakom zo strany orgánov, čím sa prispieva k vyhnutiu sa politickým omylom a naplneniu cieľov článku 6. Právo neprispieť k obvineniu vlastnej osoby predovšetkým vopred predpokladá, že obžaloba v trestnej veci sa snaží preukázať dôkazy proti obvinenému bez použitia dôkazov získaných metódami donútenia alebo nátlaku proti vôli obvineného. V tomto zmysle je toto právo úzko spojené s prezumpciou nevinny, ktorá je obsiahnutá v článku 6 ods. 2 Dohovoru.*“ Navyše ESLP dodáva, že tým, že sa obvinenému poskytuje ochrana proti nedovolenému donúteniu zo strany štátnych orgánov, prispieva sa k predchádzaniu justičným omylom a zaisteniu cieľov čl. 6 Dohovoru.⁶

Okrem toho vychádza aj z čl. 37 ods. 1 a čl. 40 ods. 4 Listiny základných práv a slobôd (ďalej len „Listina“)⁷ a z čl. 47 ods. 1 a čl. 50 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava“). Všetky tieto ustanovenia zaručujú právo odoprieť výpoveď, avšak rozdiel medzi jednotlivými ustanoveniami spočíva v subjekte, ktorý je oprávnený odoprieť výpoveď. Právo odoprieť výpoveď podľa čl. 37 ods. 1 Listiny a čl. 47 ods. 1 Ústavy má každý, pokiaľ je súčasne naplnená podmienka „*ak by ňou spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania sebe alebo blízkej osobe*“. Nikomu nevzniká právo odoprieť výpoveď pokiaľ neexistuje hrozba takého nebezpečenstva. Účelom týchto ustanovení je ochrana osôb, proti ktorým sa nevedie trestné stíhanie. Naproti tomu čl. 40 ods. 4 Listiny a čl. 50 ods. 4 Ústavy poskytujú ochranu osobám, proti ktorým sa vedie trestné stíhanie. Právo odoprieť výpoveď zaručujú iba obvinenému. Vznik práva odoprieť výpoveď sa v tomto prípade nespája so splnením podmienky o hrozbe nebezpečenstva trestného stíhania sebe alebo blízkej osobe. Uvedené ustanovenia sú následne precizované a rozvíjané ustanoveniami Trestného poriadku, napríklad § 34 ods. 1 a § 130, ktoré priznávajú obvinenému a svedkovi právo odoprieť výpoveď.⁸

2. APLIKÁCIA ZÁSADY NEMO TENETUR V PRAXI

Spočiatku bola zásada *nemo tenetur* chápaná len v užšom zmysle, teda, že zákaz donucovania sa týkal len výsluchu obvineného, resp. podozrivého, prípadne inej verbálnej komunikácie s ním. Postupným vývojom judikatúry v tejto oblasti sa táto zásada začala interpretovať v širšom zmysle. To znamená, že obvineného nielenže nemožno donucovať k výpovedi, ale nemožno ho nútiť ani k žiadnemu inému aktívnemu konaniu, ktorým by obstarával usvedčujúce dôkazy proti sebe samému.

2.1. Výsluch obvineného

Podľa Trestného poriadku má obvinený povinnosť dostaviť sa na výsluch. Pokiaľ sa na výsluch bez dostatočného ospravedlnenia nedostaví, môže byť k nemu predvedený a taktiež mu

⁵ Case of *Saunders v. The United Kingdom*, 17 December 1996, Application no. 19187/91

⁶ Bližšie pozri Case of *John Murray v. the United Kingdom*, 8 February 1996, Application no. 18731/91

⁷ Ústavný zákon č. 23/1991 Zb. ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky

⁸ Bližšie pozri DRGONEC, J. 2019. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 999

môže byť uložená poriadková pokuta. Orgány činné v trestnom konaní teda môžu donútiť obvineného osobne sa zúčastniť daného úkonu, avšak tu sa ich donucovacie možnosti končia. V prípade, ak obvinený odmietne vypovedať, to znamená verbálne komunikovať s orgánom činným v trestnom konaní, nemožno ho k výpovedi a ani k priznaniu nijako nútiť, ani ho sankcionovať.

Existujú rôzne spôsoby donucovania obvineného k priznaniu. Jedným z nich je viacnásobné opakovanie jeho výsluchov. V súvislosti s tým, Najvyšší súd zdôrazňuje⁹, že vykonávanie výsluchu opakovane len za účelom dosiahnutia priznania odporuje ustanoveniam Trestného poriadku¹⁰. Obvinený nesmie byť žiadnym spôsobom donucovaný k priznaniu, a to ani neustálym opakováním jeho výsluchu.

Okrem fyzického či psychického nátlaku vyvíjaného na obvineného za účelom získania jeho priznania, ESLP nepripúšťa ani získavanie priznania ľst'ou či klamstvom. V rozhodovacej praxi ESLP možno nájsť niekoľko rôznych spôsobov, ako sa orgány činné v trestnom konaní snažili získať priznanie, ktoré neskôr použili ako dôkaz proti obvinenému. Takéto konanie orgánov činných v trestnom konaní je však podľa ESLP v rozpore so zásadou zákazu donucovania k sebaobviňovaniu.

Príkladom je prípad Allan proti Spojenému kráľovstvu¹¹, kde sťažovateľ, podozrivý z vraždy, bol vzatý do väzby a umiestnený do cely spolu s ďalším obvineným v inej trestnej veci. V tejto cele, ako aj v miestnosti určenej pre návštevy, boli umiestnené skryté odpočúvacie zariadenia a kamery, ktoré nahrávali jeho rozhovory. Neskôr bol za účelom získania informácií ohľadom vraždy, z ktorej bol sťažovateľ podozrivý, k nemu do cely umiestnený policajný informátor. Na základe výpovede tohto informátora bol sťažovateľ odsúdený na trest odňatia slobody na doživotie.

ESLP sa v tomto prípade okrem iného zaoberal aj výpoveďou informátora. Na určenie, či došlo k porušeniu zákazu donucovania k sebaobviňovaniu použitím informátora, predstavil usmernenia, ktoré je potrebné posúdiť vždy s ohľadom na okolnosti daného prípadu. Porušenia zákazu donucovania k sebaobviňovaniu sa možno dopustiť len vtedy, pokiaľ:

- a) v čase uskutočnenia sebaobviňujúceho vyjadrenia obvineného je informátorom štátny agent, alebo osoba konajúca ako štátny agent
- b) to bol práve informátor, kto spôsobil to, že obvinený učinil sebaobviňujúce vyjadrenie.

Na to, aby sme mohli považovať informátora za štátneho agenta, je v prvom rade potrebné odpovedať na otázku, či by sa konverzácia medzi informátorom a obvineným v danej forme a daným spôsobom uskutočnila, pokiaľ by nedošlo k zásahu zo strany štátu. To, či sebaobviňujúce vyjadrenie možno považovať za vylákané informátorom závisí od toho, či konverzáciu medzi informátorom a obvineným možno považovať za funkčný ekvivalent výsluchu a tiež od povahy vzťahu medzi informátorom a obvineným.

ESLP, aplikujúc uvedené usmernenia na prejednávany prípad, vyhodnotil, že informátora možno nepochybne považovať za osobu konajúcu v mene štátu, keďže bol účelovo umiestnený do cely so sťažovateľom, teda bez zásahu štátu by ich rozhovor nikdy neprebehol. Priznania sťažovateľa neboli spontánne, ale boli vyvolané neustálym vypočúvaním zo strany informátora, ktorý podľa inštrukcií zo strany polície, stále mieril predmet ich rozhovorov k trestnému činu vraždy, ktorého sa mal dopustiť sťažovateľ. ESLP takéto vypočúvanie vyhodnotil ako funkčný ekvivalent výsluchu, vykonaný bez akýchkoľvek procesných záruk, ktoré by inak formálny výsluch vedený políciou sprevádzali, ako napríklad prítomnosť obhajcu. ESLP konštatoval existenciu takých psychických tlakov na sťažovateľa, ktoré priamo zasiahli

⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu, sp. zn.: 7Tz 11/68 zo dňa 9.4.1968 (R 38/1968)

¹⁰ Konkrétne sa jednalo o ust. § 91 ods. 1 a § 164 ods. 3 Trestného poriadku v znení účinnom do 31.12.1968. V súčasnosti ide o ust. § 121 ods. 2 a § 201 ods. 4 Trestného poriadku.

¹¹ Case of Allan v. The United Kingdom, 15 November 2002, Application no. 48539/99

do dobrovoľnosti jeho sebausvedčujúcich výrokov. Tieto tlaky spočívali v skutočnosti, že sťažovateľ bol podozrivý z trestného činu vraždy, bol umiestnený do väzby, bol pod priamym tlakom polície počas výsluchov a po niekoľkotýždňovom pobyte v cele spolu s informátorom bol náchylný mu prejavíť dôveru. Vzhľadom na všetky tieto okolnosti ESLP vyhodnotil, že informácie získané informátorom boli získané v rozpore s vôľou obvineného, a teda došlo k porušeniu zákazu donucovania k sebaobviňovaniu.

2.2. Právo obvineného odoprieť vypovedať, resp. mlčanie obvineného

Jedným z práv obvineného, ktoré tvoria súčasť práva na obhajobu, je aj právo odoprieť vypovedať uvedené v § 34 ods. 1 Trestného poriadku, ktoré je vyjadrením zásady *nemo tenetur*. Právo odoprieť výpoveď predstavuje pre obvineného protipól k jeho právu vyjadriť sa ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu, a k vykonaným dôkazom. Ako už bolo uvedené, ak obvinený odmietne vypovedať, k výpovedi nesmie byť nijakým spôsobom nútený, ani ho za to nemožno sankcionovať. Odmietnutie vypovedať nie je (samo o sebe) dôvodom väzby. Spornou však môže byť otázka, či z odmietnutia vypovedať možno vyvodíť nejaké dôkazné závery o vine obvineného. Väčšinou je uznávané, že takéto odmietnutie nemožno dôkazne nijak vyhodnocovať v neprospech obvineného. V žiadnom prípade neplatí v trestnom procese staré dôkazné pravidlo sformulované Bonifácom VIII. (1235-1303): „*Qui tacet consentire videtur (ubi loqui potuit et debuit)*“ (kto mlčí, keď hovoriť mal a mohol, zrejme súhlasí).¹²

ESLP sa právom obvineného mlčať zaoberal vo viacerých rozhodnutiach, napríklad v prípade Murray v. Spojené kráľovstvo.¹³ John Murray, člen Írskej republikánskej armády (IRA), bol zadržaný políciou v dome, v ktorom bol nájdený aj násilne zadržovaný informátor polície, unesený organizáciou IRA. Murray odmietol podať akúkoľvek výpoveď o dôvodoch svojej prítomnosti v dome, za čo ho anglický súd odsúdil za trestný čin pozbavenia osobnej slobody, pričom v odôvodnení odsudzujúceho rozsudku pokladal *inter alia* za dôkaz viny aj mlčanie obvineného. ESLP nenašiel v postupe súdu porušenie čl. 6 Dohovoru, pričom konštatoval, že „*na jednej strane je zrejme nezlučiteľné s právom mlčať, aby odsúdenie bolo založené výlučne alebo hlavne na mlčaní obvineného alebo na jeho odmietnutí odpovedať na otázky alebo vypovedať. Na druhej strane mal však súd rovnako za zřejmé, že uvedené právo nemôže zabrániť tomu, aby sa mlčanie obvineného vzalo do úvahy pri hodnotení presvedčivosti usvedčujúcich dôkazov v situáciách, ktoré si vyžadujú vysvetlenie z jeho strany. (...) Pri zisťovaní, či vyvodenie nepriaznivých záverov z mlčania obvineného porušuje článok 6 Dohovoru, je potrebné vziať do úvahy všetky okolnosti prípadu, najmä podmienky, za ktorých možno takéto závery vyvodíť, váhu, ktorú národné súdy mlčaniu prikladali pri hodnotení dôkazov a stupeň donútenia vzhľadom k danej situácii.*“

Pre ESLP bola predovšetkým dôležitá tá skutočnosť, že odsúdenie obvineného nespočívalo len na fakte, že odmietol vypovedať, ale opieralo sa ešte o ďalšie, hoci nepriame, avšak veľmi závažné a presvedčivé dôkazy.

K inému záveru dospel ESLP vo veci Telfner v. Rakúsko.¹⁴ Telfner bol rakúskym súdom odsúdený za to, že ako vodič spôsobil dopravnú nehodu a zranil poškodeného. Poškodený bol schopný identifikovať vozidlo, avšak nie vodiča. Obvinený Telfner poprel, že vozidlo, ktoré patrilo jeho matke, šoféroval, avšak nechcel uviesť, kde sa v danom čase zdržiaval a k veci odmietol ďalej vypovedať. Odsudzujúci rozsudok argumentoval mlčaním

¹² MUSIL, J. 2009. Zákaz donucování k sebeobviňování (nemo tenetur se ipsum accusare). In *Kriminalistika*, 2009, č. 4, s. 6. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/zakaz-donucovani-k-sebeobvinovani-nemo-tenetur-se-ipsum-accusare.aspx> [cit. 10.07.2022]

¹³ Case of John Murray v. The United Kingdom, 8 February 1996, Application no. 18731/91

¹⁴ Case of Telfner v. Austria, 20 March 2001, Application no. 33501/96

obvineného a tým, že v danom čase nespal doma. EŠLP skonštatoval porušenie čl. 6 Dohovoru a v odôvodnení poukázal na veľmi slabú dôkaznú situáciu a na to, že rakúsky súd fakticky presunul dôkazné bremeno na obvineného.

2.3. Zákaz donucovania obvineného k aktívnemu konaniu, ktorým by mohol prispieť k vlastnému obvineniu

Viac než sto rokov po prijatí piateho dodatku Ústavy Spojených štátov amerických bola zásada *nemo tenetur* ešte stále interpretovaná v užšom zmysle, teda, že zákaz donucovania sa týkal len výsluchu obvineného, prípadne inej verbálnej komunikácie s obvineným. Ďalším vývojom judikatúry v tejto oblasti postupne došlo k rozšíreniu výkladu tejto zásady tak, že obvineného nie je možné nútiť vypovedať, ale nemožno ho nútiť ani k žiadnemu inému aktívnemu konaniu, ktorým by prispieval k vlastnému obvineniu.

Úplne prvým prípadom, kedy sa EŠLP zaoberal námietkou porušenia zákazu sebaobviňovania bol prípad *Funke v. Francúzsko*.¹⁵ Sťažovateľ bol vyšetrovaný v súvislosti s možným porušením právnych predpisov upravujúcich finančné vzťahy so zahraničím. Za nesplnenie sľubu urobiť vyhlásenia o niektorých zahraničných bankových účtoch začali colné orgány konanie pred štrasburským policajným súdom, ktorý mu uložil pokutu a nariadil predloženie príslušných dokumentov. V rozhodnutí EŠLP konštatoval, že *colné úrady dosiahli odsúdenie pána Funkeho, aby získali určité dokumenty, o ktorých si mysleli, že existujú, aj keď si tým neboli isté. Neboli schopné alebo ochotné získať ich iným spôsobom, pokúsili sa prinútiť sťažovateľa poskytnúť dôkazy porušenia zákonov, ktorého sa údajne dopustil. Špecifické črty colného práva nemôžu ospravedlniť taký zásah do práv každého „obvineného z trestného činu“ v súlade s významom pojmu podľa článku 6 mlčať a neprispievať k obviňovaniu vlastnej osoby.*

V praxi sa možno stretnúť aj so situáciou, keď orgán činný v trestnom konaní požiada osobu dôvodne podozrivú, resp. obvinenú zo spáchania trestného činu, aby vydala určité veci dôležité pre trestné konanie. Spravidla pôjde o listinné dôkazy ako napríklad účtovné doklady. Podozrivá alebo obvinená osoba však môže odmietnuť poskytnúť požadovanú súčinnosť a nemožno ju žiadnym spôsobom nútiť vydať požadované veci, a to ani hrozbou uloženia poriadkovej pokuty alebo hrozbou začatia trestného stíhania pre podozrenie zo spáchania trestného činu marenia spravodlivosti podľa § 344 ods. 1, písm. b) Trestného zákona.¹⁶ Tento postup by bolo možné označiť ako bránenie v získaní dôkazu v zmysle uvedeného ustanovenia, avšak ide o zákonom dovoľený postup, a preto ho nie je možné považovať za protiprávny.¹⁷

Ústavný súd ČR má v danej oblasti pomerne rozsiahlu a ustálenú rozhodovaciu prax. Napríklad v náleze sp. zn.: II. ÚS 255/05 zo dňa 23.6.2005 konštatoval, že *„ak nie je dobrovoľne splnená povinnosť predložiť vec dôležitou pre trestné konanie, a to je reálne najmä u obvineného, ktorý tak robí práve preto, aby neposkytoval proti sebe vecný dôkaz, nemožno splnenie tejto povinnosti vynútiť, a to ani postupom uvedeným § 66 tr. por., ak nemá byť dotknutý čl. 6 ods. 2 Dohovoru a čl. 14 ods. 2 Paktu. Donucovanie splnenia povinnosti predložiť vec prostredníctvom aplikácie § 66 tr. por. by bolo ústavné, ak by sa vzťahovalo na iné osoby ako obvineného, ktoré sú zaviazané povinnosťou vec predložiť (pozri nálež Ústavného súdu ČR*

¹⁵ Case of *Funke v. France*, 25 February 1993, Application no. 10828/84

¹⁶ § 344 ods. 1 Trestného zákona: „Kto v konaní pred súdom alebo v trestnom konaní

a) predloží dôkaz, o ktorom vie, že je sfaľšovaný alebo pozmenený, na účel použiť ho ako pravý,

b) faľšuje, pozmení alebo marí dôkaz, alebo bráni v získaní dôkazu,

c) marí alebo bráni prítomnosti alebo výpovedi strany trestného konania, účastníka súdneho konania, alebo ich zástupcov v konaní, svedka, znalca, tlmočníka alebo prekladateľa, alebo

d) použije násilie, hrozbu násilie alebo hrozbu inej ťažkej ujmy, aby pôsobil na sudcu, stranu trestného konania, účastníka súdneho konania, svedka, znalca, tlmočníka, prekladateľa alebo na orgán činný v trestnom konaní, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až šesť rokov.“

¹⁷ ŠAMKO, P. Trestný čin marenia spravodlivosti – vybrané praktické problémy. *Justičná revue*, 2011, č. 1

sp. zn. Pl. ÚS 29/2000). Nie je pritom žiadneho zásadného rozdielu medzi právom osoby obvinenej odmietnuť výpoveď a medzi právom osoby nestíhanej nebyť - pomocou nepriamych, ale veľmi účinných nástrojov - nútená k vydaniu dôkazov, ktoré môžu jej trestné stíhanie privodiť“.

Vo svojej rozhodovacej praxi zastáva Ústavný súd ČR názor, podľa ktorého pokiaľ trestné konanie bezpochyby smeruje k obvineniu osoby, nie je možné túto osobu nútiť uložením poriadkovej pokuty k súčinnosti spočívajúcej v predložení dôkazu, ktorý ju môže usvedčovať. Uvedené platí tak pre osobu podozrivú, ako aj voči osobe, ktorá už bola pre ten-ktorý trestný čin obvinená.¹⁸

Okrem týchto prípadov sa zásada *nemo tenetur* uplatňuje aj pri iných druhoch dôkazných prostriedkov, pri ktorých sa vyžaduje aktívne konanie osoby, ktorým by mala prispievať k vlastnému usvedčeniu. Ústavný súd ČR sa zaoberal otázkou aplikácie zásady *nemo tenetur* na úkon rekognície vo svojom Náleze sp. zn.: III.ÚS 528/06 zo dňa 11. 10. 2007, v ktorom sa priklonil k stanovisku, že znovuzpoznávaná osoba, vrátane obvineného, je povinná strpieť vykonanie rekognície a zároveň môže byť prípustnými prostriedkami, ako sú predvedenie a uloženie poriadkovej pokuty, donútená k účasti na tomto úkone. V tomto prípade bol však svedok policajným orgánom poučený, že môže vyzvať znovuzpoznávané osoby, aby prehovorili. Svedok následne vyzval obvineného a figurantov, aby mu zopakovali vetu „Prešlo vám to.“. Súd mal za to, že v danom prípade došlo k nesprávnemu postupu policajného orgánu, keďže obvineného najprv nepoučil o jeho práve odmietnuť zopakovať túto vetu. Na jednej strane môže policajný orgán vyzvať obvineného, aby prehovoril, ale na druhej strane ho zároveň musí poučiť o jeho práve odmietnuť. Súd skonštatoval, že práve v prípade keď policajný orgán primal obvineného k hlasovému prejavu v rámci rekognície, došlo k prekročeniu hranice medzi úkonom, pri ktorom obvinený vystupuje ako pasívny objekt vyšetrovacieho úkonu, a situáciou, kedy je obvinený nútený k aktívnemu konaniu, ktorým sa môže sám usvedčiť. Zároveň poukázal aj na judikatúru ESĽP, konkrétne na rozhodnutie vo veci P. G. a J. H. v. Spojené kráľovstvo¹⁹, ktorým ESĽP kvalifikoval donucovanie obvineného, aby poskytol hovorením hlasovú vzorku, ako porušenie práva na rešpektovanie rodinného a súkromného života podľa čl. 8 ods. 1 Dohovoru. Záverom súd dodáva, že by bolo v rozpore s právom neobviňovať samého seba, pokiaľ by obvinený mal byť pod hrozbou uloženia poriadkovej pokuty „donútený hovoriť“.

2.4. Povinnosť obvineného pasívne strpieť úkony

Zákaz donucovať obvineného k aktívnemu konaniu, ktorým by mohol prispieť k vlastnému usvedčeniu, je však potrebné dôsledne rozlišovať od tých úkonov, ktoré je obvinený povinný strpieť, nakoľko pri ich vykonaní obvinený figuruje nie ako konajúci subjekt, ale iba ako objekt alebo pasívny účastník. Uvedená situácia je typická v prípade napr. prehliadky tela obvineného, odobratie vzorky krvi, moču, telesných tkanív a pod. K strpeniu týchto úkonov môže byť obvinený donucovaný, a to nielen poriadkovou pokutou, ktorú možno považovať za miernejší prostriedok, ale aj priamym fyzickým donútením.²⁰ K rovnakému záveru dospelo aj Plénum Ústavného súdu ČR²¹ vo svojom stanovisku, v zmysle ktorého úkony

¹⁸ Nález Ústavného súdu ČR, sp. zn.: III.ÚS 561/04 zo dňa 10.3.2005

¹⁹ Case of P. G. and J. H. v. The United Kingdom, 25 September 2001, Application no. 44787/98

²⁰ MUSIL, J. 2009. Zákaz donucování k sebeobviňování (nemo tenetur se ipsum accusare). In *Kriminalistika*. 2009. č. 4, s. 12. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/zakaz-donucovani-k-sebeobviňovani-nemo-tenetur-se-ipsum-accusare.aspx> [cit. 10.07.2022]

²¹ Sdělení Ústavního soudu o přijetí stanoviska pléna Ústavního soudu ze dne 30. listopadu 2010 sp. zn. Pl. ÚS-st. 30/10 k úkonům podle § 114 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, spočívajícím v sejmutí pachové stopy, odebrání vzorku vlasů a bukálního stěru, publikované pod č. 439/2010 Sb.

ktoré spočívajú v odňatí pachovej stopy, odobranie vzorky vlasov a bukálneho steru, ktorých cieľom je získanie objektívne existujúcich dôkazov pre forenzné vyšetrenie a ktoré nevyžadujú aktívne konanie obvineného či podozrivého, ale iba strpení ich vykonania, nemožno považovať za úkony, ktorými by bol obvinený resp. podozrivý donucovaní k ústavne neprípustnému sebaobviňovaniu. K zaisteniu súčinnosti obvineného či podozrivého pri zabezpečovaní týchto dôkazov je možné použiť zákonné donucovacie prostriedky.

Povinnosť obvineného strpieť prehliadku tela a iné obdobné úkony, ako aj možnosť uložiť poriadkovú pokutu za odmietnutie strpieť tieto úkony je vo všeobecnosti rešpektovaná a v praxi aplikovaná. Pri týchto úkonoch ide o postupy, ktoré v podstate nevyžadujú žiadne aktívne konanie obvineného, ale len pasívne strpenie týchto úkonov.

Aj uvedené pravidlo však má svoje medze, a to tam, kde by jeho aplikácia mohla byť kvalifikovaná ako mučenie alebo neľudské či ponižujúce zaobchádzanie, ako tomu bolo v prípade Jalloh proti Nemecku²². V uvedenom prípade bol zatknutý pouličný díler drog, ktorý pri zatýkaní prehltol sáčok, ktorý mal u seba. Nemecké policajné orgány následne prikrečili k vynútenému vyvolaniu vracania tým, že obvinenému proti jeho vôli a s použitím fyzického donútenia bol podaný prostriedok vyvolávajúci vracanie. Tento zákrok bol veľmi intenzívny a neprímeraný, keďže obvinený bol znehybnený štyrmi policajtmi a cez nos mu bola do žalúdka vnorená trubica, ktorou mu bolo podané dávidlo. Pri tomto postupe nemeckých policajných orgánov ESĽP konštatoval, že došlo k porušeniu čl. 3 Dohovoru.

ESĽP zároveň stanovil kritériá, ktoré je potrebné skúmať a hodnotiť za účelom zistenia, či došlo k porušeniu zákazu donucovania k sebaobviňovaniu. Ide o nasledovné faktory:

- a) povaha a rozsah donútenia použitého na získanie dôkazu;
- b) závažnosť verejného záujmu na vyšetrení daného trestného činu a hroziaci trest;
- c) existencia relevantných procesných záruk proti svojvoľnému či nesprávnemu využívaniu donucovacieho prostriedku v trestnom konaní;
- d) účel použitia takto získaného dôkazu.

Právom neprispievať k vlastnému obviňovaniu sa v danom kontexte zaoberal aj Najvyšší súd Slovenskej republiky v uznesení, sp. zn.: 5Tdo/71/2014 zo dňa 27.11.2014, ktorým odmietol dovolanie obvineného. V tomto prípade bol obvinený uznaný za vinného z prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 1 Trestného zákona, na tom skutkovom základe, že po predchádzajúcom požití alkoholických nápojov viedol osobné motorové vozidlo, v ktorom bol následne zastavený a kontrolovaný policajnou hliadkou a vykonanou dychovou skúškou mu bolo zistené 0,71 mg/l alkoholu v dychu.

Obvinený v podanom dovolaní okrem iného namietal, že príslušníci policajného zboru neboli oprávnení vyzývať obvineného, aby sa podrobil dychovej skúške, keďže ešte pred tým, ako zastavili vozidlo obvineného, mohli mať podozrenie, že obvinený viedol motorové vozidlo pod vplyvom alkoholu, a preto boli podľa slov obvineného *povinní poučiť obvineného o jeho práve neusvedčovať seba samého ako aj o tom, že v prípade odmietnutia podrobiť sa dychovej skúške na zistenie alkoholu v krvi, by sa mohol dopustiť spáchania trestného činu podľa § 289 ods. 2 Trestného zákona a ponechať rozhodnutie na vôľu obvineného*. Súd pri posudzovaní danej námietky obvineného dospel k záveru, že nedošlo k porušeniu práva obvineného neobviňovať sám seba. Podľa názoru súdu: „*nahradenie násilného fyzického zásahu do telesnej integrity obvineného (podozrivého) príslušnými orgánmi za účelom zistenia jeho ovplyvnenia návykovou látkou pri prečine podľa § 289 ods. 1 Trestného zákona hrozbou trestného stíhania za spáchanie prečinu podľa § 289 ods. 2 Trestného zákona zodpovedá základným princípom spravodlivosti zohľadňujúcim závažnosť spáchaného skutku, výrazný záujem spoločnosti na odhaľovaní a potrestaní vodičov jazdiacich pod vplyvom návykovej látky a ochranu telesnej integrity obvineného (podozrivého)*.“ Trestný zákon ustanovuje, že v prípade, ak sa obvinený

²² Case of Jalloh v. Germany, 11 July 2006, Application no. 54810/00

(podozrivý) odmietne podrobiť napr. dychovej skúške na zistenie prítomnosti alkoholu v dychu, dopustí sa prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 2 Trestného zákona. Týmto v podstate došlo k vylúčeniu akéhokoľvek fyzického zásahu do integrity a súkromia obvineného (podozrivého) vo forme násilného napr. odberu krvi vodičovi motorového vozidla, pričom tento má vždy možnosť voľby a je len na ňom, či sa danému úkonu podrobí alebo nie.

Ako už bolo uvedené, zásada *nemo tenetur* sa nevzťahuje na úkony, ktoré je obvinený povinný strpieť, pokiaľ sa týkajú vecí existujúcich nezávisle na jeho vôli, ako napríklad vzorky dychu, krvi, či telesných tekutín za účelom analýzy DNA. S poukazom na rozhodnutie ESĽP v prípade Jalloh v. Nemecko možno konštatovať, že za normálnych okolností postupy aplikované príslušnými orgánmi pri získavaní týchto vzoriek nedosahujú takú intenzitu, aby došlo k porušeniu čl. 3 Dohovoru. Čl. 3 Dohovoru rozdeľuje jednotlivé konania podľa stupňa závažnosti na mučenie, podrobovanie neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu, pričom na jeho porušenie postačí, pokiaľ došlo k ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu obvineného. Podrobenie obvineného dychovej skúške na zistenie prítomnosti alkoholu v dychu však v danom prípade nedosahovalo minimálnu hranicu závažnosti potrebnej na porušenie čl. 3 Dohovoru.

ZÁVER

Zásada *nemo tenetur* je jednou zo základných zásad trestného procesu v demokratickom právnom štáte. Zahŕňa tak právo odoprieť výpoveď, ako aj právo neprispieť žiadnym aktívnym konaním k vlastnému obvineniu. Pod zákazom nútiť osobu prispieť k svojmu obvineniu alebo usvedčeniu rozumieme nielen zákaz nútiť obvineného, prípadne podozrivého, k výpovedi, ale taktiež zákaz nútiť túto osobu k súčinnosti či inému aktívnemu konaniu, ktorým by mohla prispieť k svojmu obvineniu.

Hlavnou úlohou zásady *nemo tenetur* je chrániť obvineného pred bezprávnym donucovaním zo strany štátu, resp. štátnych orgánov, čím zároveň prispieva k zabezpečeniu práva na spravodlivý proces. Účelom tejto zásady je chrániť osobu pred potrestaním za to, že (1) bude pravdivo svedčiť a svojou výpoveďou si privodí trestné stíhanie, (2) bude vypovedať nepravdivo a dopustí sa krivej výpovede alebo (3) odmietne vypovedať. Zásada *nemo tenetur* však nie je neobmedzená a v žiadnom prípade neposkytuje absolútnu imunitu obvineného voči úkonom orgánov činných v trestnom konaní. Uvedená zásada garantuje, aby obvinený nebol nútený usvedčovať seba samého a aby z nevedomosti, že tak urobiť nemusí, neprodukoval dôkazy svedčiace vo svoj neprospech, avšak za predpokladu, že to nie je vyjadrením jeho vôle.

Pri interpretácii tejto zásady je okrem iného potrebné prihliadať aj na verejný záujem na riadnom výkone trestného súdnictva. Príveľmi extenzívny výklad by za určitých okolností mohol viesť k zníženiu efektivity boja proti kriminalite. Pri ochrane spoločnosti sa preto zohľadňuje požiadavka, aby obvinený pasívne strpel niektoré úkony a aby k tomu mohol byť aj primerane donútený.

SUMMARY

The principle of *nemo tenetur* is one of the basic principles of the criminal process in a democratic legal state. It thus includes the right to refuse to testify and not to contribute to self-incrimination by any activity. By the prohibition of forcing persons to contribute to their accusation or conviction, we understand the prohibition of forcing the accused or the suspects to testify and the prohibition of forcing persons to cooperate or take other actions by which they could contribute to their accusation.

The main task of the *nemo tenetur* principle is to protect the accused from unlawful coercion by the state, or state authorities, which also contributes to ensuring the right to a fair trial. The purpose of this principle is to protect a person from punishment for:

(1) testifying truthfully and exposing themselves to criminal prosecution through their testimony

(2) testifying falsely and committing perjury, or

(3) refusing to testify.

However, the principle of *nemo tenetur* is not limitless and, in no case, provides absolute immunity for the accused from the actions of law enforcement authorities. The stated principle guarantees that the accused do not get forced to incriminate themselves and that they do not, out of ignorance, produce evidence testifying against themselves, provided, however, that this is not an expression of their will.

When interpreting this principle, it is necessary to take into account, among other things, the public interest in the proper administration of criminal justice. An overly extensive interpretation could, under certain circumstances, lead to a reduction in the effectiveness of the fight against crime. Therefore, the protection of society requires that the accused passively tolerate some actions and get reasonably forced to do so.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- DRGONEC, J. 2019. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, 1792 s. ISBN: 978-80-89603-74-9
- MUSIL, J. 2009. *Zákaz donucování k sebeobviňování (nemo tenetur se ipsum accusare)*. In *Kriminalistika*, 2009, č. 4. Dostupné online: <https://www.mvcr.cz/clanek/zakaz-donucovani-k-sebeobvinovani-nemo-tenetur-se-ipsum-accusare.aspx> [cit. 10.07.2022]
- ŠAMKO, P. Trestný čin marenia spravodlivosti – vybrané praktické problémy. *Justičná revue*, 2011, č. 1.
- ZÁHORA, J. 2015. Právo neprispievať k vlastnému obvineniu. In *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2015*. Dostupné online: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/4th_Session.pdf [cit. 02.07.2022]
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok
- Vyhláška MZV SR č. 120/1976 Zb. o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach
- Oznámenie MZV SR č. 333/2002 Z. z. Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu
- Ústavný zákon č. 23/1991 Zb. ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky
- Sdelení Ústavného soudu o přijetí stanoviska pléna Ústavního soudu ze dne 30. listopadu 2010 sp. zn. Pl. ÚS-st. 30/10 k úkonům podle § 114 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, spočívajícím v sejmutí pachové stopy, odebrání vzorku vlasů a bukálního stěru, publikované pod č. 439/2010 Sb..
- Case of Saunders v. The United Kingdom, 17 December 1996, Application no. 19187/91
- Case of John Murray v. the United Kingdom, 8 February 1996, Application no. 18731/91
- Case of Allan v. The United Kingdom, 15 November 2002, Application no. 48539/99
- Case of John Murray v. The United Kingdom, 8 February 1996, Application no. 18731/91
- Case of Telfner v. Austria, 20 March 2001, Application no. 33501/96
- Case of Funke v. France, 25 February 1993, Application no. 10828/84
- Case of P. G. and J. H. v. The United Kingdom, 25 September 2001, Application no. 44787/98
- Case of Jalloh v. Germany, 11 July 2006, Application no. 54810/00
- Nález Ústavného soudu ČR, sp. zn.: III.ÚS 561/04 zo dňa 10.03.2005
- Rozsudok Najvyššieho soudu, sp. zn.: 7Tz 11/68 zo dňa 09.04.1968 (R 38/1968)
- Uznesenie Najvyššieho soudu SR, sp. zn.: 5Tdo/71/2014 zo dňa 27.11.2014

ZBAVENIE SA MAJETKU PRED SMRŤOU AKO NÁHRADA VYDEDENIA

Dispossession of Property Before Death as a Substitute for Disinheritance

Andrea Mičudová

Abstrakt:

Príspevok sa zaoberá hmotnoprávnymi a procesnoprávnymi náležitosťami dedenia. Autorka sa v ňom venuje vydedeniu a prevodu majetku na tretiu osobu ako odňatiu práva dediča dedič po poručiteľovi. Príspevok tiež môže v niektorých častiach slúžiť ako pomôcka pre ľudí, ktorí by chceli začať so svojím majetkom nakladať pre prípad smrti.

Kľúčové slová: dedenie; poručiteľ; dedič; vydedenie; závet; prevod majetku

Abstract:

The article deals with the substantive and procedural aspects of inheritance. It discusses the disinheritance or transfer of property to a third party as a withdrawal of the heir's right to inherit from the testator. The contribution can also in some parts serve as an aid for people who would like to start managing their property in case of death.

Keywords: Inheritance; Testator; Heir; Disinheritance; Will; Transfer of Property

ÚVOD

Téma ohľadne majetkov je v spoločnosti veľmi obľúbená. Človek za života majetok zhromažďuje a následne s ním nakladá pre prípad svojej smrti, prípadne je predmetom dedenia zo zákona. Ľudia uvažujú ako s ním naložiť čo najlepšie, niekedy ho však chcú využiť aj ako prostriedok „potrestania” osôb, ktoré majú právo dedič.

Aké sú nástrahy dedenia a prevodu majetku na osobu nedediča a ako si v tejto súvislosti čo najmenej skomplikovať život? Zamyslíme sa nad tým na nasledujúcich stranách...

1. DEDENIE

1.1. Zákonná úprava dedenia

Dedenie, ako každý právom upravený proces, má svoje miesto v prameňoch práva nášho právneho poriadku. Nakoľko dedenie spadá do súkromného práva, vzťahujú sa naň najmä normy súkromného práva. Základným prameňom práva zastrešujúcim dedenie je však verejnoprávny predpis - Ústava Slovenskej republiky ako prameň práva s najväčšou právnou silou. Podľa čl. 20 ods. 1 Ústavy SR: „Každý má právo vlastniť majetok. Vlastnícke právo všetkých vlastníkov má rovnaký zákonný obsah a ochranu. Majetok nadobudnutý v rozpore s právnym poriadkom ochranu nepožíva. Dedenie sa zaručuje.”¹

Dedenie je ďalej upravené hmotnoprávnymi a procesnoprávnymi predpismi. Hmotnoprávnu úpravu dedenia nájdeme v zákone č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení

¹ Čl. 20 ods. 1 Ústavného zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

neskorších predpisov, konkrétne v jeho siedmej časti s názvom „Dedenie“ - od § 460 až po § 487. V piatich hlavách siedmej časti Občianskeho zákonníka je upravené nadobúdanie dedičstva, dedenie zo zákona, dedenie zo závetu, potvrdenie dedičstva a vyporiadanie dedičov a piata hlava obsahuje ustanovenia o ochrane oprávneného dediča.²

Procesnoprávnu úpravu dedenia, čiže priebeh konania o dedičstve a ďalšie procesné úkony týkajúce sa dedičstva, nachádzame v druhej hlave Zákona č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov v rozmedzí od § 158 až po § 219.

Právnu úpravu dedenia vieme nájsť aj v niektorých iných právnych predpisoch. Napríklad v Zákone č. 323/1992 Zb. Slovenskej národnej rady o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v znení neskorších predpisov nachádzame právomoci a povinnosti notára ako súdneho komisára povolaného prejednať konanie o dedičstve³ a i.

1.2. Predpoklady dedenia

Dedičstvo sa nadobúda smrťou poručiteľa. Hlavným predpokladom je teda smrť fyzickej osoby. Ďalším predpokladom je existencia dedičstva a spôsobilého dediča. Posledným predpokladom dedenia je platný dedičský titul.⁴

Čo sa týka nástupu účinkov dedenia, tie nastupujú okamihom smrti poručiteľa, respektíve vyhlásením poručiteľa za mŕtveho. To znamená, že v okamihu, ktorý je zapísaný v správe o úmrtí od súdneho lekára alebo v súdom vyhlásenom rozsudku, v prípade vyhlásenia poručiteľa za mŕtveho, sa začína zisťovať počet dedičov či hodnota majetku.

Ak by neexistoval žiadny majetok, nebolo by možné naplniť účel dedenia, a to prechod majetku z poručiteľa na dediča. V takomto prípade by sa začalo konanie o dedičstve, no bolo by zastavené podľa § 187 Zákona č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov.⁵ Majetok poručiteľa pozostáva z hnutelných a nehnuteľných vecí, ku ktorým má, na základe právnych úkonov, titul vlastníka. Do majetku poručiteľa sa taktiež započítavajú peňažné prostriedky a bankové služby ako aj dlhy a pohľadávky.⁶

Do kategórie dedičov patria potomkovia, manželka/manžel, rodičia, súrodenci, prarodičia a tí, ktorí žili s poručiteľom najmenej po dobu jedného roku pred jeho smrťou v spoločnej domácnosti a ktorí sa, z toho dôvodu, starali o spoločnú domácnosť alebo boli odkázaní výživou na poručiteľa. Pri dedení si však musíme dávať pozor na inštitút neopomenuteľného dediča. Neopomenuteľnými dedičmi sú maloletí potomkovia poručiteľa, ktorí musia dostať z dedičstva po poručiteľovi aspoň toľko, koľko predstavuje ich dedičský podiel zo zákona a plnoletí potomkovia, ktorí musia dostať z dedičstva aspoň toľko, koľko by predstavovala polovica ich podielu, keby malo dôjsť k dedeniu zo zákona.⁷

2. DEDENIE ZO ZÁKONA

Ak neexistuje závet, nastupuje dedenie zo zákona. Pri tomto type dedenia rozlišujeme štyri dedičské skupiny. Dedič môže dediť vždy len na základe jednej dedičskej skupiny.⁸

² CIRÁK J. a kol. *Dedičské právo*. Moravská Ostrava: Nakladatelství Key publishing, 2010, s. 20

³ CIRÁK J. a kol. *Dedičské právo*. Moravská Ostrava: Nakladatelství Key publishing, 2010, s. 21

⁴ LAZAR J. a kol. *Občianske právo hmotné 1, 2*, vydanie. Bratislava: IURIS LIBRI, 2018, s. 655

⁵ LAZAR J. a kol. *Občianske právo hmotné 1, 2*, vydanie. Bratislava: IURIS LIBRI, 2018, s. 657

⁶ Ibidem

⁷ AKMV: Dedenie zo zákona – kto dedí v priamom rade a ako je to s nehnuteľnosťami? [2022]. Dostupné online: <https://www.akmv.sk/dedenie-zo-zakona-kto-dedi-v-priamom-rade-a-ako-je-to-s-nehnutelnostami/> [cit. 25.06.2022]

⁸ LAZAR J. a kol. *Občianske právo hmotné 1, 2*, vydanie. Bratislava: IURIS LIBRI, 2018, s. 671

Dedičmi v prvej dedičskej skupine sú manžel a deti poručiteľa, prípadne ak niektorý potomok nežije, v prvej skupine dedia aj vnuci po zosnulom potomkovi poručiteľa.⁹

Dedičmi v druhej dedičskej skupine sú manžel, poručiteľovi rodičia a ďalej tí, ktorí žili s poručiteľom najmenej po dobu jedného roku pred jeho smrťou v spoločnej domácnosti a ktorí sa z tohto dôvodu starali o spoločnú domácnosť alebo boli odkázaní výživou na poručiteľa. Ak neexistuje žiadny dedič v druhej dedičskej skupine, dedia dedičia z tretej dedičskej skupiny.¹⁰

Dedičmi v tretej dedičskej skupine sú súrodenci a tí, ktorí žili s poručiteľom najmenej po dobu jedného roku pred jeho smrťou v spoločnej domácnosti a ktorí sa z toho dôvodu starali o spoločnú domácnosť alebo boli odkázaní výživou na poručiteľa. Ak nededí niektorý zo súrodencov poručiteľa, nadobúdajú jeho dedičský podiel rovnakým dielom jeho deti.¹¹

A ak žiadny dedič nededí ani v tretej skupine, v štvrtej skupine dedia rovnakým dielom prarodičia poručiteľa, a ak nededí žiaden z nich, dedia rovnakým dielom ich deti. Ak neexistuje žiadny dedič zo závetu ani zo zákona, dedičstvo prípadne štátu.¹²

3. DEDENIE ZO ZÁVETU

Nakladanie s majetkom pre prípad smrti je možné spísaním závetu. Závet ako jednostranný právny akt musí spĺňať zákonom ustanovené náležitosti. Závet je jedinou právnou formou v našom právnom poriadku, ktorou môže fyzická osoba nakladať so svojím majetkom pre prípad svojej smrti. Ide o jednostranný právny akt v predpísanej forme.

Na porovnanie, Občiansky zákonník Českej republiky vo svojich ustanoveniach o dedení obsahuje aj príkaz (nadobudnutie dedičstva po vykonaní určitej podmienky) či odkaz (záväzok dediča odovzdať časť z dedičstva niekomu ďalšiemu).¹³

Náležitosti závetu možno rozdeliť na obsahové a formálne náležitosti. Medzi obsahové náležitosti patrí predovšetkým určenie dediča alebo dedičov a majetku, ktorý je predmetom dedenia. Nie je pritom podmienkou, že poručiteľ musí určiť v závete celý majetok. Poručiteľ môže v podstate v závete slobodne nakladať so svojím majetkom. Avšak nakladanie poručiteľa s majetkom nie je úplne neobmedzené. Poručiteľ musí pri spisovaní závetu vziať do úvahy tzv. neopomenuteľných dedičov (viď kapitola 1.2).¹⁴ Ďalšou obsahovou náležitosťou závetu je určenie majetku. Poručiteľ môže v závete určiť celý majetok alebo len jeho časť. Ak v závete určí len jeho časť, zvyšná časť sa stáva predmetom dedenia zo zákona.¹⁵

Okrem obsahových náležitostí musí závet spĺňať aj formálne náležitosti. Formálne náležitosti závetu sú všeobecné a osobitné. Všeobecné náležitosti sú výslovnosť závetu, písomná forma, forma notárskej zápisnice, ak poručiteľom je maloletý, ktorý dovŕšil 15. rok veku a napokon deň, mesiac a rok podpisu.¹⁶

Osobitné náležitosti sa viažu na druh závetu, ktorý môže byť: holografný závet (závet napísaný vlastnou rukou a podpísaný), alografný závet (závet nenapísaný vlastnou rukou, avšak podpísaný) a závet formou notárskej zápisnice. K alografnému závetu je potrebné uviesť, že musí byť podpísaný pred dvoma súčasne prítomnými svedkami. Ak poručiteľ nemôže čítať alebo písať, je nevidiaci alebo nepočujúci, musí byť závet vyhotovený pred najmenej tromi

⁹ § 473 Zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

¹⁰ § 474 Zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

¹¹ § 475 Zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

¹² LAZAR J. a kol. *Občianske právo hmotné 1, 2.* vydanie. Bratislava: IURIS LIBRI, 2018, s. 680

¹³ § 1569 a nasl. Tiež § 1594 a nasl. Zákona č. 89/2012 Občiansky zákonník

¹⁴ ULC. Závet a jeho účinky [2015]. Dostupné online: <http://www.ulclegal.com/sk/bulletin-probono/2015/06/5365-zavet-a-jeho-ucinky> [cit. 25.06.2022]

¹⁵ Ibidem

¹⁶ Ibidem

svedkami, pričom zákon v takom prípade upravuje aj ďalšie podmienky, napríklad prečítanie závetu.¹⁷

4. VYDEDENIE

4.1. Vydedenie a listina o vydedení

Vydedenie je jedným z práv poručiťa pri nakladaní so svojím majetkom pre prípad smrti. Inštitút vydedenia bol do nášho právneho poriadku opätovne zavedený s účinnosťou od 1. apríla 1983. Jedná sa o jednostranný úkon poručiťa, ktorým prejavuje svoju vôľu odobrať svojmu potomkovi ako neopomenuteľnému dedičovi jeho právo dediť, ktoré by mu inak zo zákona patrilo. Vydediť možno len potomka a to na základe taxatívne vymedzených podmienok uvedených v Zákone č. 40/1964 Zb. (Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov). Tieto dôvody vydedenia sa považujú za materiálnoprávnu zložku tohto úkonu.¹⁸

Poručiťel' môže vydediť potomka, ak ten *v rozpore s dobrými mravmi neposkytol poručiťel'ovi potrebnú pomoc v chorobe, v starobe alebo v iných závažných prípadoch alebo ak o poručiťel'a trvalo neprejavuje opravdivý záujem, ktorý by ako potomok mal prejavovať, prípadne ak bol odsúdený pre úmyselný trestný čin na trest odňatia slobody v trvaní najmenej jedného roka, alebo ak potomok vedie trvalo neusporiadaný život.*¹⁹ Ak správanie potomka napĺňa obsah jednej z týchto štyroch možností vydedenia, poručiťel' môže dedičovi odňať jeho dedičské právo.

Samotným právnym úkonom, ktorým sa realizuje inštitút vydedenia, je listina o vydedení. Ide o jednostranný prejav vôle poručiťel'a. V jednej listine o vydedení možno vydediť len jedného potomka. Poručiťel' môže v listine o vydedení ustanoviť, že dôsledky vydedenia sa vzťahujú aj na potomkov vydedeného potomka (vnukov, pravnukov poručiťel'a), pričom dôvod naplnenia vydedenia je bezprostredne povinný len u potomka poručiťel'a.²⁰

Čo sa týka náležitostí listiny o vydedení, na to, aby bola platná, musí obsahovať vymedzenie strán, čiže od koho a voči komu je vydedenie mierené, zákonom vymedzený dôvod (presne určený) vydedenia, vlastnoručný podpis a formálne náležitosti, ktoré sú rovnaké ako pri závete.²¹

4.2. Obrana dediča proti vydedeniu

Dedič má právo podať námietku, ktorá vie zvrátiť účinky vydedenia po smrti poručiťel'a. Môže sa totiž stať, že medzičasom pominuli dôvody vydedenia, no poručiťel' nestihol do svojej smrti zrušiť listinu o vydedení. Prípadne, potomok po tom, čo sa dozvie, že bol vydedený, môže námietkou spochybniť dôvod vydedenia, a tak zvrátiť odňatie jeho dedičského práva.²²

¹⁷ LAZAR J. a kol. *Občianske právo hmotné 1*, 2. vydanie. Bratislava: IURIS LIBRI, 2018, s. 690

¹⁸ LAZAR J. a kol. *Občianske právo hmotné 1*, 2. vydanie. Bratislava: IURIS LIBRI, 2018, s. 666

¹⁹ § 469a ods. 1 Zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

²⁰ HRIADEL-HEGER: Inštitút vydedenia z pohľadu Občianskeho zákonníka. Dostupné online: <https://www.hriadelheger.eu/blog/institut-vydedenia-z-pohladu-obcianskeho-zakonnika/> [cit. 26.06.2022]

²¹ Ibidem

²² LAZAR J. a kol. *Občianske právo hmotné 1*, 2. vydanie. Bratislava: IURIS LIBRI, 2018, s. 669-670

5. ZBAVENIE SA MAJETKU

5.1. Hnutel'ný a nehnuteľný majetok

Hnutel'ný a nehnuteľný majetok možno previesť na osobu príbuznú ako aj na cudziu osobu. Treba však dôkladne zvážiť, čo so sebou takéto konanie prináša. Ak ako budúci poručiteľia premýšľame o prevode nehnuteľnosti či hnutel'nosti, musíme dávať pozor na úmysly osoby, na ktorú prevádzame svoj majetok, aby sme nedoplatili na dôverčivosť a prípadne na svoj vek (staršie osoby môžu neporozumieť textu zmluvy, prípadne nevidia dodatky k zmluve napísané malými písmenami).

Najčastejšie s majetkom nakladáme formou predaja či darovania. Pri predaji sa majetku priamo nezbavujeme, no transformujeme ho do peňažnej podoby, ktorá naďalej tvorí majetok konkrétnej osoby. Čo sa týka doslovného zbavenia sa majetku, to dokážeme napríklad spotrebovaním všetkých peňazí či zničením budovy, ktorú máme vo vlastníctve.

5.1.1. Zmluva o zriadení vecného bremena

Vecné bremená obmedzujú vlastníka nehnuteľnej veci v prospech niekoho iného tak, že je povinný niečo trpieť, niečoho sa zdržať alebo niečo konať. Práva zodpovedajúce vecným bremenám sú spojené buď s vlastníctvom určitej nehnuteľnosti, alebo patria určitej osobe. Jedným zo spôsobov vzniku vecného bremena je zmluva o zriadení vecného bremena.²³

Pri nehnuteľnostiach hovoríme o práve doživotného užívania nehnuteľnosti, ktoré je pre poručiteľov (najmä v zrelšom veku) možnou formou riešenia. Je to pre nich poistka, že pre svoju dôverčivosť a možno niekedy aj vypočítavosť (ak sa predajom/darovaním chcú zbaviť majetku, ktorý by inak bol predmetom dedenia) neskončia bez strechy nad hlavou, prípadne odkázaní na svojho potomka, ktorému svojím konaním odňali právo dediť.

Zmluva o zriadení tohto typu vecného bremena musí obsahovať vymedzenie strán právneho úkonu, čiže povinného a oprávneného, vymedzenie nehnuteľnosti, na ktorú sa vecné bremeno zriaďuje a samozrejme aj to, že zriadenie vecného bremena má byť neodplátne. Ak by sme totiž chceli odplatu za užívanie časti nehnuteľnosti, nepohybovali by sme sa v kategórii vecných bremien, no mohli by sme hovoriť už o zmluvných vzťahoch – konkrétne o nájomnej zmluve.²⁴

5.2. Financie poručiteľa

Ak by sme sa držali laickej rady: „Predaj všetko, čo máš a nebude čo dediť...“ boli by sme od pravdy veľmi ďaleko. Peniaze a finančné služby poručiteľa totižto patria do konania o dedičstve rovnako ako napríklad nehnuteľnosť, motorové vozidlo a i. Ak by sme chceli dedeniu zamedziť predajom majetku, financie by sme museli skonzumovať (minúť), aby sme naozaj eliminovali možné dedičstvo. Kto z nás však vie, ako dlho ešte bude nažive? Neostala by takáto osoba, ktorá minula všetky peniaze, nakoniec odkázaná na osobu, ktorej svojím konaním obmedzila dedičské právo?

Prax pri konaní o dedičstve má svoje štandardy aj pri bankových produktoch. Po smrti majiteľa bankového účtu sa nedá požiadať o okamžité zrušenie účtu či vyplatenie zostatku. Stáva sa totiž predmetom dedičského konania a bude sa s ním dať ďalej nakladať až po

²³ Zmluva o zriadení vecného bremena - in personam. Dostupné online: <https://ezmluva.sk/zmluvy/zmluva-o-zriadeni-vecneho-bremena> [cit. 25.06.2022]

²⁴ Ibidem

právoplatnom rozhodnutí o dedičstve. Práve v ňom sa rozhodne, kto a v akom rozsahu prevezme všetky záväzky a práva zomrelého.²⁵

Všetky prostriedky, ktoré boli ku dňu smrti majiteľa na účte, sa dedia. Banka informáciu o stave účtu poskytuje aj notárovi, ktorý vedie dedičské konanie. Ak ich niekto vybral, či iným spôsobom použil ešte predtým, ako banke oznámil úmrtie, teda pred zablokovaním účtu, musí použitie zdôvodniť (doložiť faktúru z pohrebného ústavu, kde sú vypísané zakúpené položky, prípadne potvrdenie o platbe napr. za prevoz tela). Zodpovedá sa však len osobám, ktoré sú zahrnuté v dedičskom konaní, nie banke. Ak nepodá relevantné vysvetlenie, na čo peniaze použil, môže to byť považované za krádež či neoprávnené nakladanie s cudzím majetkom. Účastníci dedičského konania tak môžu trvať na vrátení finančných prostriedkov.²⁶

6. VÝHODY A NEVÝHODY ODŇATIA PRÁVA DEDIŤ

Právo dediť teda môžeme budúcemu dedičovi obmedziť buď vydedením, alebo tým, že prevedieme všetok svoj majetok na inú osobu. Aké to má nástrahy a na čo by sme mali dávať pozor či už z pozície poručiťa, alebo z pozície dotknutého dediča? Základné plusy a mínusy sme skúsili zatriediť do tabuľky nižšie.

Vydedenie	Prevod majetku na cudziu osobu
Listinu o vydedení môžeme zrušiť, ak dôvody vydedenia pominuli	Majetok v takej hodnote už naspäť tak ľahko nezískame, lebo nik sa ho nebude chcieť vzdať
Je to jednostranný právny úkon	Každá časť majetku musí byť predmetom zmluvy o prevode vlastníckeho práva
Prípadnú poručiťovu vypočítavosť vie dedič zvrátiť námietkou na súde pomerne jednoducho	Napadnutie zmlúv o prevode vlastníctva je zdĺhavý proces a nie vždy sa dá uskutočniť
Poručiť má isté bývanie, lebo stále ostáva vlastníkom nehnuteľnosti	Ak nie je zriadené právo doživotného užívania, môže ostať poručiť, v prípade neopatrnosti, bez domova

ZÁVER

Naše rozhodnutia môžu ovplyvniť veľa vecí a naša emotívnosť, prípadne urážlivá povaha, môže narobiť veľa škody. Preto je vhodné mať na pamäti, že medziľudské vzťahy sú veľmi dôležité a racionálnosť a uvedomovanie si následkov nášho konania by nás mali sprevádzať pri akomkoľvek rozhodovaní. Nikto z nás nevie čo bude zajtra, a preto vhodnejšie než použiť majetok ako formu trestu, je udržiavať dobré medziľudské vzťahy a pochopiť správanie našich blízkych. Treba zvážiť každý svoj krok a rozmyšľať dopredu, aby sa nakoniec nestalo, že budúci poručiť ostane v nevýhodnejšej pozícii než ten, koho chcel „potrestať“ prostredníctvom svojho majetku. A v neposlednom rade, ak nám rozum aj emócie nakoniec kážu niečo urobiť, vždy sa treba poradiť s niekým, kto nám vie vysvetliť aké sú pre a proti nášho konania, aby sa nemohla naplniť zásada „*Ignorantia iuris nocet, neminem excusat.*“

²⁵ VÚB BANKA. Viete, ako prebieha dedenie peňazí na účte? Čo sa stane, ak v banke ostali po zosnulom dlhy? Dostupné online: <https://www.vub.sk/jednovubky/dedenie-penazi-na-ucte/> [cit. 26.06.2022]

²⁶ Ibidem

SUMMARY

Our decisions can have far-reaching effects, and our emotionality or offensive nature can do damage. Therefore, it is necessary to recognise the importance of interpersonal relationships, rationality, and awareness of the consequences that may occur after our actions. None of us knows what will happen tomorrow. Therefore, we should always maintain good interpersonal relations, try to understand the behavior of our loved ones and not see everything only from our perspective. Subsequently, each step must be considered and thought ahead so that we do not end up in a more disadvantageous position than the one we wanted "to punish." Last but not least, if reason and emotions eventually tell us to do something, we should always consult someone who can explain to us the pros and cons of our actions so that the principle "Ignorantia iuris nocet, neminem excusat" cannot be fulfilled.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Monografie

CIRÁK J. a kol. *Dedičské právo*. Moravská Ostrava: Nakladatelství Key publishing, 2010. ISBN 9788074180569

LAZAR J. a kol. *Občianske právo hmotné 1, 2.* vydanie. Bratislava: IURIS LIBRI, 2018. ISBN 9788089635351

Internetové zdroje

AKMV: Dedenie zo zákona – kto dedí v priamom rade a ako je to s nehnuteľnosťami? [2022]. Dostupné online: <https://www.akmv.sk/dedenie-zo-zakona-kto-dedi-v-priamom-rade-a-ako-je-to-s-nehnutelnostami/> [cit. 25.06.2022]

FICEK&PARTNERS. Darovanie a dedičské právo. Dostupné online: <https://ficek.sk/darovanie-a-dedicske-pravo-33143> [cit. 25.06.2022]

FICEK&PARTNERS. Dedič. Dostupné online: <https://www.financnykompas.sk/clanok/dedic> [cit. 25.06.2022]

HRIADEL-HEGER: Inštitút vydedenia z pohľadu Občianskeho zákonníka. Dostupné online: <https://www.hriadelheger.eu/blog/institut-vydedenia-z-pohladu-obcianskeho-zakonnika/> [cit. 26.06.2022]

ULC. Závet a jeho účinky [2015]. Dostupné online: <http://www.ulclegal.com/sk/bulletin-probono/2015/06/5365-zavet-a-jeho-ucinky> [cit. 25.06.2022]

VÚB BANKA. Viete, ako prebieha dedenie peňazí na účte? Čo sa stane, ak v banke ostali po zosnulom dlhy? Dostupné online: <https://www.vub.sk/jednovubky/dedenie-penazi-na-ucte/> [cit. 26.06.2022]

Zmluva o zriadení vecného bremena - in personam. Dostupné online: <https://ezmluva.sk/zmluvy/zmluva-o-zriadeni-vecneho-bremena> [cit. 25.06.2022]

Právne predpisy

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

Zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov

Judikatúra

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 27.07.2015, sp. značka: 4MCdo/1/2015

POSTUPOVAL ŠTÁT V SÚLADE S PRACOVNOPRÁVNOU ÚPRAVOU POČAS CELOPLOŠNÉHO TESTOVANIA ALEBO DOŠLO Z JEHO STRANY K PORUŠENIU A OBCHÁDZANIU ZÁKONA?

Did the State Act According to the Labor Legislation
During Mandatory Coronavirus Testing, or did it Break the Law?

Mgr. Miroslava Mihaldová

Abstrakt:

Článok sa zaoberá dohodami o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru a ich aplikáciou na vzťahy, ktoré vznikli počas celoplošného testovania v testovacom tíme. Hlavným cieľom bolo poukávanie na nedostatky a porušovanie pracovnoprávných predpisov v rámci celoplošného testovania.

Kľúčové slová: koronavírus; dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru; dobrovoľnícka činnosť; celoplošné testovanie; testovací tím; zamestnanec; zamestnávateľ

Abstract:

This article deals with agreements on jobs performed out of the employment relationship and their application to relationships formed during mandatory testing in the testing team. The article aimed to point out the shortcomings and violations of labor law during mandatory testing.

Keywords: Coronavirus; Agreements on Jobs Performed out of the Employment Relationship; Volunteering; Mandatory Testing; Testing Team; Employee; Employer

ÚVOD

Pandémia koronavírusu je aktuálne veľmi často rozoberanou témou, ktorej sa venuje nielen laická verejnosť, ale aj špecialisti z rôznych vedných odborov. Jej dopad na viaceré oblasti života je pozoruhodný, pričom výnimkou nie je ani oblasť práva. Pri niektorých situáciách vzniknutých počas pandémie sa prejavili viaceré nedostatky v právnej úprave, s ktorými zákonodarcia pri jej tvorbe nepočítali a za takúto dovtedy neznámu situáciu možno považovať aj celoplošné testovanie na zistenie prítomnosti ochorenia COVID-19 u obyvateľstva Slovenskej republiky. Z pohľadu pracovného práva môžeme konštatovať, že práve vďaka uskutočneniu plošného testovania sa prejavili mnohé medzery v právnej úprave pracovnoprávných vzťahov založených dohodami o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, ktoré nútili štát zvoliť cestu porušenia a obchádzania zákona.

Celoplošné testovanie sa uskutočnilo v rámci operácie „SPOLOČNÁ ZODPOVEDNOSŤ“ a fungovalo na báze dobrovoľnosti. Z časového hľadiska bolo rozdelené do **troch kôl**. V dňoch 23. – 25. októbra 2020 sa uskutočnilo v okresoch s najvyšším počtom dovtedy zistených prípadov výskytu vírusového ochorenia COVID-19.¹ Ďalšie dve kolá plošného testovania, ktoré tvorili hlavnú najdôležitejšiu časť, sa konali v dňoch 30. októbra – 1. novembra 2020 a následne v dňoch 6. – 8. novembra 2020.

¹ Išlo o okresy Bardejov, Dolný Kubín, Tvrdošín a Námestovo.

1. PERSONÁLNE ZABEZPEČENIE ODBEROVÝCH MIEST

Testovací tím pozostával z viacerých členov, ktorí zabezpečovali odlišné druhy činností. V našej práci sa však prednostne zameriame len na určitý okruh členov testovacieho tímu, a to konkrétne na zdravotnícky personál a administratívny personál - ich pracovnoprávne postavenie a významné nedostatky jednotlivých zmluvných vzťahov.

Zdravotnícky personál musel pozostávať len z odborne kvalifikovaných osôb, pričom jednotlivé zdravotnícke povolania, ktoré mohli vykonávať vymedzenú činnosť v rámci plošného testovania boli určené vyhláškou Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 321/2005 Z. z. o rozsahu praxe v niektorých zdravotníckych povolaniach v znení neskorších predpisov (ďalej len vyhláška MZ).

S členom zdravotníckeho tímu bola uzatvorená dohoda o vykonaní práce, kde na jednej strane bol zdravotník a na druhej poskytovateľ zdravotnej starostlivosti, teda Ústredná vojenská nemocnica v Ružomberku.

Administratívny personál zabezpečovali samostatne jednotlivé samosprávy a jeho úlohou bolo vykonávať administratívne činnosti, ktoré spočívali najmä v zaznamenávaní údajov o osobách zúčastnených na testovaní. Za týmto účelom uzatváral s lokálnymi samosprávami dohodu o vykonaní práce a neskôr zmluvu o dobrovoľníckej činnosti.

Na plošnom testovaní sa z hľadiska personálneho zabezpečenia zúčastnili aj ďalší **dobrovoľníci**, ktorí nevykonávali zdravotnícke a ani administratívne činnosti a ich primárnou úlohou bolo napríklad usmerňovanie obyvateľstva pri testovaní a stanovené pomocné práce. Plošné testovanie podporovali tak v administratívno-organizačnej rovine, pričom boli s nimi uzatvárané zmluvy o dobrovoľníckej činnosti.

1.1. Pracovnoprávny vzťah zdravotníckeho pracovníka

Z hľadiska pracovného práva je smerodajné klasifikovanie zmluvného typu, na základe ktorého vznikol medzi zamestnancom a zamestnávateľom pracovnoprávny vzťah. V prípade zdravotníckeho personálu vznikali vzťahy na podklade **dohôd o vykonaní práce** v zmysle § 226 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce (ďalej len ZP).

Pri posudzovaní pracovnoprávných vzťahov založených jednou z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru je dôležité zhodnotiť ich charakter s ohľadom na **výnimočnosť** týchto vzťahov. Dohody by mali zastrešovať taký výkon závislej práce, pre ktorý je neúčelné a neefektívne uzatváranie pracovnej zmluvy. Malo by ísť o také činnosti, ktoré sa vyskytujú zriedkavo, a preto sú pokryté pracovnoprávnymi vzťahmi doplnkového charakteru, teda založenými niektorou z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Činnosti vykonávané v rámci celoplošného testovania možno kvalifikovať ako zriedkavo vyskytujúce sa, výnimočné činnosti, ktorých vykonávanie nie je predvídateľné, keďže celoplošné testovanie sa uskutočnilo ojedinele v závislosti od vývoja epidemiologickej situácie a trvalo len pár dní. Preto možno považovať za opodstatnené, aj vzhľadom na krátkosť času, v ktorom mal byť zabezpečený personál odberových miest, že pracovnoprávne vzťahy sa zakladali dohodami o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Výkon závislej práce členmi testovacieho tímu na základe pracovnej zmluvy by bol, s prihliadnutím na vyššie uvedené, značne neefektívny a zdĺhavý.

Dohoda o vykonaní práce je charakteristická tým, že zamestnanec sa ňou zaväzuje vykonať pre zamestnávateľa určitú **pracovnú úlohu** vymedzenú výsledkom. V dohode uzatvorennej zdravotníckym personálom bola práca vymedzená ako „*poskytovanie zdravotnej starostlivosti v rozsahu zdravotného výkonu odberu a spracovania biologického materiálu osobe na zistenie respiračného ochorenia*“. Takto vymedzená pracovná úloha nenapĺňa požiadavku individuálneho určenia, teda stanovenia konkrétnej pracovnej úlohy zameranej na jeden výsledok. Zo spojenia „*poskytovanie zdravotnej starostlivosti*“ je zrejmé, že ide

o druhovo určenú činnosť. Taktiež pri vykonávaní zdravotníckych činností, s prihliadnutím na fakt, že šlo o celoplošné testovanie možno vyvodiť, že výkon odberu a spracovania biologického materiálu sa bude uskutočňovať opakovane, vo vzťahu ku každej testovanej osobe zvlášť, čo nemožno považovať za jednorazovú, ale práve naopak, za opakovanú činnosť. Preto nemožno „výkon odberu a spracovanie biologického materiálu osobe na zistenie respiračného ochorenia“ klasifikovať ako jednorazový výsledok.

Ďalšou podstatnou náležitosťou dohody, okrem určenia pracovnej úlohy, je vymedzenie **odmeny** za jej vykonanie. Pre zdravotných pracovníkov bola stanovená odmena vo výške 7 eur za hodinu a rizikový príplatok 20 eur za každý pozitívny výsledok vykonaného testu. Príplatok za každý pozitívny výsledok sa mal rovnomerne rozdeliť medzi všetkých zamestnancov vykonávajúcich odber biologického materiálu na jednom odberovom mieste. Požiadavku dostatočne konkrétneho vymedzenia odmeny vo vzťahu k vykonanej práci možno považovať za splnenú, keďže v dohode bola jasne a presne stanovená hodinová sadzba za prácu. Zamestnávateľ sa zaviazal, okrem poskytnutia odmeny a rizikového príplatku, uhradiť aj prípadné cestovné náklady a náklady na ubytovanie, ktoré by zamestnancom mohli vzniknúť. V zmysle ustanovenia § 223 ods. 2 ZP platí, že na dohody sa vzťahujú niektoré mzdové zvýhodnenia, konkrétne zvýhodnenie za prácu v sobotu, v nedeľu a za nočnú prácu. Keďže sa celoplošné testovanie uskutočnilo práve počas víkendu, bolo nevyhnutné vychádzať pri odmeňovaní z ustanovenia § 122a ods. 1 až 3 ZP, ako aj § 122b ods. 1 až 3 ZP. Podľa týchto ustanovení patrí zamestnancovi popri dosiahnutej mzde za každú hodinu práce v sobotu mzdové zvýhodnenie najmenej v sume 50% minimálnej mzdy v eurách za hodinu podľa osobitného predpisu a taktiež za každú hodinu práce v nedeľu v sume 100% minimálnej mzdy v eurách za hodinu podľa osobitného predpisu². V tomto smere badať určitý nedostatok uzatváraných dohôd, keďže požiadavky mzdového zvýhodnenia za prácu v sobotu a nedeľu neboli premietnuté vo vzťahu k odmeňovaniu členov zdravotníckeho personálu.

Pri odmeňovaní nemožno opomenúť splatnosť odmeny³. Pri dohode o vykonaní práce ZP stanovuje, že odmena je splatná po dokončení a odovzdaní práce. V predmetnej dohode si účastníci vzťahu dohodli nasledovne: „*odmena je splatná po dokončení a odovzdaní práce na základe riadne vyplnených a odovzdaných pracovných výkazov*“, čo je v súlade s požiadavkou ZP.

Podľa dostupných informácií však k vyplácaniu zamestnancov nedošlo po dokončení a odovzdaní práce, čo je v rozpore s podmienkami dohody, ako aj ustanoveniami ZP. Dodržať splatnosť odmeny je povinnosťou zamestnávateľa, v našom prípade Ústrednej vojenskej nemocnice v Ružomberku, ktorá sa k tomuto problému vyjadrila v tom zmysle, že vzhľadom na veľký počet uzatvorených dohôd a s tým spojeného spracovania potrebných podkladov nevedela presne stanoviť termín výplaty odmien jednotlivým zamestnancom.⁴ Podľa uvedených informácií Ústredná vojenská nemocnica v Ružomberku začala vyplácať odmeny v priebehu decembra 2020.⁵ Vyplatenie odmeny do konca decembra je však, aj napriek faktom uvedeným zo strany nemocnice, v rozpore s požiadavkou vyplatenia odmeny po dokončení práce, keďže práca bola dokončená v deň skončenia druhého kola plošného testovania, t. j. 8. 11. 2020, a vyplatenie nasledovalo až o dva mesiace neskôr.

Po vykonaní testovania došlo zo strany zamestnávateľa v súvislosti s odmeňovaním zamestnancov taktiež k porušeniu povinnosti uloženej ZP, konkrétne v ustanovení § 224 ods. 2 pís. c) ZP, podľa ktorého zamestnávateľ je povinný poskytnúť za vykonanú prácu

² Zákon č. 663/2007 Z. z. o minimálnej mzde

³ Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce, § 226 ods. 4

⁴ Ústredná vojenská nemocnica SNP Ružomberok. „Spoločná zodpovednosť“ – informácie pre zdravotníkov. [2020]. Dostupné online: <http://www.uvn.sk/aktualita/208/Spolocna-zodpovednost-informacie-pre-zdravotnikov> [cit. 01.12.2021]

⁵ Ministerstvo zdravotníctva SR uviedlo, že ak by nastala situácia, že niektorý zo zdravotníkov by nebol vyplatený do konca decembra, nemocnica by takéto prípady následne riešila individuálne.

zamestnancom dohodnutú odmenu. Skutočnosť bola taká, že zamestnávateľ odmietol vyplatiť zamestnancov, s ktorými platne uzatvoril dohodu o vykonaní práce, a to z dôvodu, že zamestnanci nedosiahli vek 18 rokov a nemali ukončené zdravotnícke vzdelanie maturitou.⁶ Odborná spôsobilosť sa, podľa nášho názoru, mala posudzovať voči konkrétnym zamestnancom pred uzatvorením dohody, pričom ak v rámci tohto postupu došlo k pochybeniu zo strany zamestnávateľa, nemalo by to byť na ujmu zamestnanca, ktorý konal v dobrej viere a vykonával prácu podľa uzatvorenej dohody. Situácie, pri ktorých dochádza k uzatvoreniu pracovnoprávneho úkonu za okolností, ktoré účastníkovi neboli známe a ak by bol o nich vedel, k uzatvoreniu zmluvy by v takom prípade nebolo došlo, označujeme ako omyl v pracovnoprávných úkonoch. Na konanie v omyle sa vzťahuje ustanovenie § 19 ods. 1 ZP, podľa ktorého: „Účastník, ktorý konal v omyle, ktorý druhému účastníkovi musel byť známy, má právo od zmluvy odstúpiť, ak sa omyl týka takej okolnosti, že by bez neho k zmluve nedošlo.“⁷ Toto ustanovenie sa v našom prípade prejavuje v tom zmysle, že zamestnanci nemali dostatočnú odbornú spôsobilosť na vykonávanie dohodnutej práce, o čom však pri uzatváraní dohôd nemali vedomosť a ak by o tom boli vedeli, k uzatvoreniu dohôd by pravdepodobne nebolo nikdy došlo a zároveň druhému účastníkovi – zamestnávateľovi – bol tento nedostatok známy. Došlo tak ku kumulatívnemu naplneniu zákonných podmienok konania v omyle, čo zakladá možnosť odstúpenia od zmluvy ktorémukoľvek jej účastníkovi.

Odstúpenie od zmluvy má za následok jej zrušenie od počiatku. V takomto prípade môžu vzniknúť dve situácie – a teda, ak by nedošlo na základe takejto zmluvy zo strany účastníkov k plneniu a ak by k nemu bolo bývalo došlo. V prvom prípade platí, že záväzok plniť obom stranám odpadá. Ak by však, za predpokladu odstúpenia od zmluvy, došlo k plneniu, zakladá sa bezdôvodné obohatenie, na ktoré sa vzťahujú ustanovenia § 222 ZP. Dôvodom, ktorý by v tomto prípade viedol k bezdôvodnému obohateniu, by bolo plnenie bez právneho dôvodu, ktorý odpadol z titulu odstúpenia od zmluvy. Keďže by obohatenie spočívalo v úkonoch zamestnanca pre zamestnávateľa, zamestnávateľ by bol v tomto prípade povinný poskytnúť zamestnancovi v zmysle § 222 ods. 3 ZP peňažnú náhradu.

Ak by zmluvné strany postupovali v tom zmysle, že obe by mali vedomosť o nedostatočnej kvalifikácii zamestnanca na vykonávanie predmetnej činnosti a aj napriek tomu by uzatvorili predmetnú dohodu, možno tento postup považovať za vzájomné upustenie od požiadavky odbornej kvalifikácie a zmluva by bola uzatvorená platne. V tomto prípade by mala v zmysle zásady *falsa demonstratio non nocet* prednosť skutočná zhodná vôľa zmluvných strán pred jej vyjadrením.

V rámci posudzovania nedostatkov obsahových náležitostí sa ďalej zameriame na vymedzenie **rozsahu práce**, resp. pracovnej úlohy a **doby, na ktorú sa dohoda o vykonaní práce uzatvorila**. Rozsah pracovnej úlohy, ako aj doba, na ktorú sa dohody uzatvorili, boli stanovené nasledovne: „...*dohodnutú prácu vykonať v dobe od 31.10.2020 do 01.11.2020 a od 07.11.2020 do 08.11.2020 v čase od 7.00 do 22.00 s prestávkou na odpočinok a jedenie v trvaní 180 minút.*“ Z uvedeného znenia môžeme vyabstrahovať dobu trvania tejto dohody v dĺžke 4 dni, čo sa neprieči ustanoveniu ZP o maximálnej dĺžke trvania dohody, teda 12 mesiacov.

V kontexte posudzovanej dohody maximálny rozsah pracovného času v prepočte na hodiny za rok presiahnutý nebol (max. 350 hodín za rok), avšak treba upozorniť na jeden podstatný nedostatok a to je **rozsah pracovného času za jeden pracovný deň**. Zo znenia dohody je zrejmé, že rozsah pracovného času bol stanovený v rozmedzí od 7:00 – 22:00 hodiny, pričom v zmysle § 91 ZP sa do pracovného času nezarátava prestávka na odpočinok a na jedenie. Prestávka na odpočinok a na jedenie bola stanovená v rozsahu 180 minút v rámci

⁶ VELASOVÁ, J.-KOVÁČIKOVÁ, K.-STRAČIAKOVÁ, A. Noviny.sk. Študenti zdravotníckych škôl nemusia dostať finančnú odmenu za svoju pomoc pri testovaní. [2020]. Dostupné online: <https://www.noviny.sk/koronavirus/568297-studenti-zdravotnickych-skol-nemusia-dostat-financnu-odmenu-za-svoju-pomoc-pri-testovani> [cit. 03.12.2021]

⁷ Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce, § 19, ods. 1

jedného kola testovania, čiže v prepočte 90 minút na jeden deň. Z uvedeného vyplýva, že rozsah pracovného času, v ktorom mal byť zdravotník k dispozícii v rámci jedného pracovného dňa bol 13,5 hodiny. Ustanovenie § 223 ods. 2 ZP však obsahuje obmedzenie maximálneho rozsahu pracovného času v rámci jedného dňa, keďže stanovuje nasledovné: „*Pracovný čas zamestnancov, ktorí vykonávajú prácu na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, v priebehu 24 hodín nesmie presiahnuť 12 hodín...*“⁸ Dohodnutá dĺžka pracovného času tak bola v rozpore s ustanoveniami ZP o maximálnej dĺžke pracovného času vo vzťahoch založených dohodami. Na uvedený nedostatok nie je možné nazerať ani cez prizmu vykonávania práce nadčas, keďže podľa platnej právnej úpravy so zamestnancami pracujúcimi na základe dohôd nie je možné dohodnúť pracovnú pohotovosť, ani prácu nadčas. V tomto prípade tak došlo k porušeniu ustanovení ZP.

Predmetné dohody treba posudzovať podľa ustanovení účinných v čase, keď došlo k ich uzatvoreniu, teda podľa pracovnoprávnych predpisov účinných v čase od 31.10. – 8.11. 2020. V zmysle, v tom čase účinného, ZP sa vo vzťahu k dohode o vykonaní práce vyžadovalo, aby bola dohoda uzatvorená **najneskôr deň pred dňom začatia** výkonu práce. Dohody z dôvodu krátkosti času na prípravu plošného testovania, ako aj nedostatku pracovných síl, boli uzatvárané v deň výkonu práce, čo sa priečilo ustanoveniu § 226 ods. 2 ZP.

1.2. Dobrovoľnícky vzťah administratívneho pracovníka

Títo pracovníci mali pôvodne vykonávať činnosť na základe dohôd o vykonaní práce, ako to bolo aj pri zdravotníckych pracovníkoch, avšak authority dospeli k záveru, že administratívne činnosti budú vykonávané na podklade zmluvy o dobrovoľníckej činnosti.⁹

Cieľom tohto rozhodnutia bolo odstrániť možné ťažkosti spojené s výkonom práce na základe dohody o vykonaní práce, a tak odbremeniť samosprávu, ktorá bola vo vzťahu k administratívnym pracovníkom v pozícii zamestnávateľa. Ťažkosti by spočívali najmä v tom, že zamestnanci vykonávajúci prácu na základe dohôd o vykonaní práce by museli byť zamestnávateľom registrovaní v zdravotnej a Sociálnej poisťovni a následne, po skončení pracovnoprávneho vzťahu, z týchto poisťovní ním aj odhlásení. Zamestnávateľovi vzniká povinnosť registrácie zamestnancov vo vzťahu k zdravotnej poisťovni na základe zákona č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon o zdravotnom poistení). V zmysle § 11 ods. 3 predmetného zákona sa za zamestnancov považujú pracovníci vykonávajúci prácu na základe dohody o vykonaní práce len počas dní, kedy skutočne vykonávali prácu pre zamestnávateľa. Z uvedeného vyplýva, že v dňoch, kedy zamestnanec prácu nevykonáva, nie je platiteľom zdravotného poistenia a dochádza k zmene platiteľa zdravotného poistenia. Túto zmenu platiteľa, teda prihlasovanie a odhlasovanie zo zdravotnej poisťovne, je povinný vykonávať za zamestnancov ich zamestnávateľ v zmysle § 24 ods. 1 pís. c) v spojitosti s § 11 ods. 3 zákona o zdravotnom poistení. Registračná povinnosť mu vzniká rovnako aj vo vzťahu k Sociálnej poisťovni. Smerodajným v tomto prípade je zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov. Podľa tohto predpisu je zamestnávateľ povinný registrovať zamestnancov pracujúcich na základe dohody na účely sociálneho poistenia najneskôr pred začatím výkonu činnosti zamestnanca. Odhlasovanie sa viaže na zánik dohody a je ním viazaný, rovnako pri prihlasovaní, zamestnávateľ. V porovnaní so zdravotným poistením, sociálne poistenie trvá počas celej doby trvania dohody, bez ohľadu na odpracované dni. Zamestnávateľovi, v našom prípade samospráve, by na základe uvedeného vznikla nadmerná administratívna záťaž spočívajúca tak v prihlasovaní, ako aj odhlasovaní každého pracovníka na účely sociálneho a zdravotného poistenia. Pri zmluve o dobrovoľníckej

⁸ Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce, § 223 ods. 2

⁹ SITA Slovenská tlačová agentúra. Administratívni pracovníci budú s celoplošným testovaním pomáhať na dohodu o dobrovoľníckej činnosti. [2020]. Dostupné online: <https://www.webnoviny.sk/administrativni-pracovnici-budu-s-celoplosnym-testovanim-pomahat-na-dohodu-o-dobrovolnickej-cinnosti/> [cit. 04.12.2021]

činnosti je, pre porovnanie, situácia odlišná, pretože dobrovoľníkov netreba prihlasovať do uvedených poisťovní.

Ďalšou možnou záťažou v súvislosti s dohodou o vykonaní práce by pre zamestnávateľa bola situácia, kedy by záujem o vykonávanie administratívnych činností prejavili osoby evidované príslušným úradom práce ako uchádzači o zamestnanie. Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon o službách zamestnanosti) vo vzťahu k týmto osobám stanovuje určité obmedzenia¹⁰. Podľa tohto ustanovenia uchádzač o zamestnanie môže na dohodu o vykonaní práce zarobiť najviac sumu životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu¹¹ za kalendárny mesiac. Ak by došlo k prekročeniu tejto sumy uchádzačom, stratil by toto postavenie a bol by následne, v zmysle § 36 ods. 1 pís. o) zákona o službách zamestnanosti, vyradený z evidencie uchádzačov o zamestnanie. Uzatvorením zmlúv o dobrovoľníckej činnosti samosprávy predišli týmto problémom, keďže tie sa týkali dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru a nie zmlúv o dobrovoľníckej činnosti.

Prostredníctvom zmlúv o dobrovoľníckej činnosti bolo možné predísť aj situácii, kedy by poslanec obecného zastupiteľstva mal záujem na vykonávaní administratívnych činností v rámci celoplošného testovania, avšak pre nezlučiteľnosť jeho funkcie s pracovnoprávnym vzťahom založeným s obcou by túto možnosť poskytnutú nemal. Momentom, kedy by uzatvoril s obcou pracovnoprávny vzťah, by stratil poslanecký mandát.¹² Podľa zákona o obecnom zriadení¹³ je funkcia poslanca nezlučiteľná s funkciou zamestnanca obce, v ktorej bol zvolený, čo neplatí ak zamestnanec obce je dlhodobo uvoľnený na výkon funkcie poslanca. Ak by v tomto prípade poslanec do 30 dní odo dňa vzniku nezlučiteľnosti funkcií nevykonal potrebný právny úkon na odstránenie nezlučiteľnosti funkcií, mandát by mu zanikol.¹⁴

Na základe vyššie uvedeného sa tak dobrovoľníkmi mohli stať poslanci obecného zastupiteľstva, ako aj hlavní kontrolóri obce, keďže takýmto postupom nedochádzalo k porušeniu ustanovení zákona o obecnom zriadení¹⁵. Základný účel a zmysel ustanovenia zákona o obecnom zriadení o nezlučiteľnosti funkcii poslanca obecného zastupiteľstva s funkciou zamestnanca obce spočíva v predchádzaní vzniku možného konfliktu záujmov. Poslanec by tak pri výkone svojho mandátu mohol byť ovplyvnený pracovnoprávnym vzťahom s obcou, čo by mohlo viesť k ohrozeniu nezávislého a nestranného charakteru činnosti poslanca, na ktorom je verejný záujem. V tomto smere sa preto dobrovoľnícka činnosť javí ako obchádzanie zákona, kedy sa síce využili právne prostriedky, ktoré nie sú samy o sebe zákonom zakázané, avšak sleduje sa takýmto konaním výsledok, ktorý je nežiaduci. Týmto výsledkom v našom konkrétnom prípade by mohol byť vznik možného konfliktu záujmov a dosiahnutie cieľa, ktorý nebolo možné zabezpečiť cez pracovnoprávny vzťah. Ak by vznikla požiadavka uzatvorenia pracovnoprávneho vzťahu s obdobným charakterom činnosti, za predpokladu, že by nešlo o poslanca obecného zastupiteľstva, nevznikla by na tomto mieste nijaká právna prekážka, z čoho možno vyvodíť, že dobrovoľníckou zmluvou sa sledoval len účel obídenia ustanovení o nezlučiteľnosti funkcii poslanca obecného zastupiteľstva. Na uvedený problém možno nazerať aj cez požiadavku zachovania právnej istoty do budúcnosti, kedy síce je stanovená inkompatibilita poslaneckého mandátu s pracovnoprávnym vzťahom, avšak prostredníctvom dobrovoľníckej činnosti, ktorá nie je zakázaná, by mohlo dôjsť k zneužitiu tohto inštitútu a poslanec by tak opakovane mohol vykonávať činnosti, ktoré by mali byť predmetom pracovnoprávneho vzťahu.

¹⁰ Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti, § 6 ods. 2

¹¹ Sumy životného minima boli ustanovené k 1. júlu 2020 Opatrením Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR č. 174/2020 Z. z., podľa ktorého suma životného minima jednu plnoletú fyzickú osobu predstavovala sumu 214,83 €.

¹² Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov, § 11 ods. 2

¹³ Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov

¹⁴ Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov, § 25 ods. 2 pís. h)

¹⁵ Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov

Zmluva o dobrovoľníckej činnosti bola uzatvorená v zmysle ustanovení zákona č. 406/2011 Z. z. o dobrovoľníctve (ďalej len zákon o dobrovoľníctve).

Zmluvnými stranami v tomto prípade neboli zamestnanec a zamestnávateľ ako pri dohodách, ale prijímateľ dobrovoľníckej činnosti a dobrovoľník¹⁶.

Orgán verejnej správy mal postavenie **prijímateľa dobrovoľníckej činnosti**. Obec ako orgán verejnej správy má, v zmysle § 7 zákona o dobrovoľníctve, postavenie a povinnosti vysielajúcej organizácie alebo prijímateľa dobrovoľníckej činnosti, za predpokladu, že dobrovoľnícka činnosť sa vykonáva pri administratívnych prácach pre verejnú správu¹⁷. Keďže administratívni pracovníci vykonávali činnosti v súvislosti s uskutočnením celoplošného testovania, ktoré mali charakter administratívnych činností pre verejnú správu, obec, ktorá bola poverená prípravou a zabezpečením plošného testovania tak mohla s dobrovoľníkmi uzatvoriť predmetnú zmluvu ako prijímateľ dobrovoľníckej činnosti.

Predmetom uzatvorenej zmluvy bolo vykonávanie **dobrovoľníckej činnosti**, pre ktorú platí, že nemôže byť vykonávaná v pracovnoprávnom vzťahu, na základe čoho nemôže byť považovaná za závislú prácu v zmysle ustanovení ZP. Táto skutočnosť tak vylučuje možnosť aplikácie pracovnoprávných ustanovení na problematiku výkonu dobrovoľníckej činnosti. Zákon o dobrovoľníctve zároveň taxatívnym spôsobom vymedzuje činnosti, ktoré nemožno považovať za dobrovoľnícku činnosť¹⁸.

V uzatváraných zmluvách bolo určené okrem miesta, obsahu a trvania činnosti aj **materiálne zabezpečenie dobrovoľníka**¹⁹. Podľa posudzovanej zmluvy bolo dobrovoľníkom poskytnuté materiálne zabezpečenie na úhradu cestovných náhrad spojených s cestou na miesto výkonu činnosti a na úhradu nevyhnutných výdavkov vo výške 100 eur za každý deň vykonávania dobrovoľníckej činnosti. V zmluve nebola priamo stanovená odmena za jej výkon, čo je v súlade s charakterom dobrovoľníckej činnosti, ktorej podstata spočíva v tom, že sa vykonáva bezodplatne. Dobrovoľník za vykonávanie tejto činnosti nedostáva odmenu. Zabezpečenie dobrovoľníka príspevkom nie je podľa § 6 ods. 6 zákona o dobrovoľníckej činnosti odmenou ani protihodnotou, ale slúži na uskutočnenie alebo uľahčenie vykonávania dobrovoľníckej činnosti.

Z formulácie zmluvy je jasné, že materiálne zabezpečenie vo forme príspevku bolo poskytnuté hromadne každému administratívne pracovníkovi, bez ohľadu na to, či tomu ktorému pracovníkovi tieto náklady (spojené s cestou na miesto) skutočne vznikli a nedošlo k individuálnemu posúdeniu jednotlivých pracovníkov, resp. okolností za ktorých vykonávali dohodnutú činnosť. Z uvedeného možno vyvodiť záver, že každému administratívne pracovníkovi vznikol nárok na odmenu, ktorá sa navonok javila ako materiálne zabezpečenie cestovných a nevyhnutných výdavkov. Táto skutočnosť sa jasne vymyká podstate dobrovoľníckej činnosti a dochádza k zastieraniu pracovnoprávneho vzťahu vzťahom založeným zmluvou o dobrovoľníckej činnosti, čo považujeme za neprijateľné. Dobrovoľníctvo nie je postavené len na skutočnosti, že osoba koná dobrovoľne, ale aj na tom, že koná bez akýchkoľvek nárokov na odmenu.

¹⁶ Legálna definícia **dobrovoľníka** je obsiahnutá v § 2 ods. 1 zákona o dobrovoľníctve a je ním „fyzická osoba, ktorá na základe svojho slobodného rozhodnutia bez nároku na odmenu vykonáva pre inú osobu s jej súhlasom v jej prospech alebo vo verejný prospech dobrovoľnícku činnosť založenú na svojej schopnosti, zručnosti alebo vedomosti a spĺňa podmienky ustanovené týmto zákonom.“

¹⁷ Zákon č. 406/2011 Z. z. o dobrovoľníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 3 ods. 1 pís. g)

¹⁸ V zmysle § 3 ods. 2 zákona č. 406/2011 Z. z. o dobrovoľníctve medzi tieto činnosti, spolu s už spomínaným výkonom závislej práce v pracovnoprávnom vzťahu, radíme činnosti vykonávané medzi manželmi alebo medzi blízkymi osobami, vykonávané v rámci podnikania alebo inej zárobkovej činnosti, vykonávané v štátnozamestnaneckom, služobnom pomere alebo v rámci študijných povinností, ako aj vzájomnú občiansku alebo susedskú výpomoc, či činnosť vykonávanú osobami, ktoré nedovŕšili 15 rokov.

¹⁹ To je možné dohodnúť v rozsahu podľa § 6 ods. 2 pís. d) zákona o dobrovoľníckej činnosti ako: „spôsob stravovania a ubytovania dobrovoľníka, spôsob dopravy alebo úhradu cestovných náhrad spojených s cestou na miesto výkonu dobrovoľníckej činnosti, príspevok na úhradu nevyhnutných výdavkov na miesto vykonávania dobrovoľníckej činnosti, alebo poskytnutie jednotného oblečenia alebo iného osobného vybavenia“.

Výkon administratívnej činnosti, vzhľadom na vyššie uvedené, naplňal podľa nášho názoru znaky **výkonu závislej práce**, keďže bola vykonávaná vo vzťahu nadradenosti a podradenosti zmluvných strán, osobne dobrovoľníkom, podľa pokynov veliteľa odberového miesta povereného samosprávou (prijímateľ dobrovoľníckej činnosti), v mene organizácie (samosprávy) a v čase určenom zamestnávateľom (resp. samosprávou), ktorá priamo v zmluve vyhradila čas výkonu dobrovoľníckej činnosti. Zároveň bol vopred dohodnutý príspevok, ktorý zastieral odmenu za poskytnutú činnosť. V kontexte uvedených skutočností možno uzatváranie zmlúv o dobrovoľníckej činnosti považovať za zastieranie výkonu závislej práce v pracovnoprávnom vzťahu a obchádzanie ustanovení ZP.

Vychádzajúc z občianskeho práva by bolo potom možné právny úkon, ktorým sa zastiera iný právny úkon, považovať za **neplatný** z dôvodu nedostatku skutočnej vôle subjektov tohto právneho úkonu. Dochádza tak k nesúladu ich skutočnej vôle a prejavu vôle. V takomto prípade právny úkon, ktorý je zastretý nadobúda v zmysle § 41a ods. 2 Občianskeho zákonníka²⁰ platnosť. Na takýto právny úkon je možné sa odvolať za predpokladu, že vyjadruje vôľu konajúcich subjektov a sú splnené všetky jeho náležitosti predpokladané zákonom. V zmysle uvedeného môžeme prijať záver, že zmluvy o dobrovoľníckej činnosti zastierali pracovnoprávne vzťahy založené dohodou o pracovnej činnosti, na základe čoho ich možno považovať za neplatné právne úkony. V tomto smere môžeme aplikovať základné právne pravidlo, podľa ktorého sa právne úkony v práve posudzujú podľa obsahu a nie podľa označenia, čiže aj keď boli vzťahy označené ako zmluvy o dobrovoľníckej činnosti, smerodajný je ich obsah, resp. správanie konajúcich subjektov právneho vzťahu.

Základným predpokladom **platnosti zastretého právneho úkonu** je naplnenie jeho náležitostí ustanovených zákonom. Ako sme uviedli vyššie, vykonávanie dobrovoľníckej činnosti malo vo svojej podstate charakter výkonu závislej práce a zároveň šlo o výkon opakujúcej sa druhovo vymedzenej pracovnej činnosti, príležitostnej povahy, ktorá bola vykonávaná po určitú dohodnutú dobu (výkon administratívnych prác). Z tohto hľadiska môžeme považovať pracovnoprávny vzťah za vzťah založený dohodou a zároveň vylúčiť pracovný pomer. Formálne požiadavky, konkrétne požiadavka písomného charakteru dohody boli dodržané, keďže zmluvy o dobrovoľníckej činnosti boli uzatvorené písomne. Podstatné náležitosti dohody o pracovnej činnosti zahŕňajú vymedzenie práce (vykonávanie administratívnych prác), odmeny za vykonanú prácu (vopred dohodnutý príspevok), rozsahu pracovného času (stanovený počet hodín, ktoré mali dobrovoľníci počas dňa vykonávať svoju činnosť, kde treba upozorniť, že pri dohodách o pracovnej činnosti sa vyžaduje dodržať zákonom stanovené maximum 10 hodín týždenne) a doby, na ktorú sa dohoda uzatvára (konkrétne testovacie dni). Pre úplnosť môžeme zhrnúť, že zmluvy o dobrovoľníckej činnosti zastierali dohody o pracovnej činnosti, čím ich možno klasifikovať za neplatné právne úkony.

Problematickou, v súvislosti s porušením povinností, môže byť aj **zodpovednosť** prijímateľa dobrovoľníckej činnosti **za vzniknutú škodu**. Ak by sme sa pohybovali v medziach zákona o dobrovoľníctve, platili by nasledovné skutočnosti. V prípade vzniku škody môže prijímateľ po dohode s dobrovoľníkom uzavrieť poistenie zodpovednosti za ním spôsobenú škodu, ako aj poistenie dobrovoľníka pre prípad jeho úrazu. Ak by došlo, v našom prípade v rámci celoplošného testovania, k vzniku úrazu dobrovoľníka, resp. k nákaze ochorením COVID-19, treba upozorniť na fakt, že zákon umožňuje organizácii, resp. prijímateľovi uzavrieť s dobrovoľníkom poistenie pre uvedené prípady, samosprávy však túto možnosť nevyužili, a to aj napriek tomu, že existovalo pomerne vysoké riziko vzniku nákazy. Tento problém nie je možné riešiť ani prostredníctvom poskytnutia úrazových dávok, keďže, ako sa vyjadril aj Križan: „...na činnosť administratívneho pracovníka v pozícii dobrovoľníka sa

²⁰ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník

nevzťahuje ani zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení, v prípade úrazu alebo choroby neprichádza do úvahy ani poskytnutie úrazových dávok.“²¹

Dôležité je však upozorniť, že pri výkone dobrovoľníckej činnosti, aj keď nie je závislou prácou, musí prijímateľ dobrovoľníckej činnosti zaistiť v nevyhnutnom rozsahu **bezpečnosť a ochranu zdravia dobrovoľníka**.²² Nevyhnutný rozsah vyžaduje zabezpečenie výkonu činnosti v takých podmienkach, aby nedošlo k ohrozeniu jeho života a zdravia, vychádzajúc najmä z povahy a druhu dobrovoľníckej činnosti. Ako sme už uviedli, zákon o BOZP vytvára osobitný vzťah medzi úpravou dobrovoľníckej činnosti, bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci a ZP. Uvedené sa prejavuje najmä pri vzniku pracovného úrazu dobrovoľníka, kedy prijímateľ činnosti alebo vysielajúca organizácia postupujú obdobne, akoby sa úraz prihodil zamestnancovi. V tomto prípade sa na ne vzťahuje ustanovenie zákona o BOZP upravujúce povinnosti v prípade vzniku pracovného úrazu alebo choroby z povolania, ako aj ustanovenia ZP o zodpovednosti zamestnávateľa za škodu vzniknutú pri pracovnom úraze. Uvedené možno aplikovať vo vzťahu k zmluvám o dobrovoľníckej činnosti uzatvorených na základe zákona o dobrovoľníctve.

Vzhľadom na skutočnosť, že, podľa nášho názoru, došlo k zastieraniu právnych úkonov, konkrétne zastieraniu dohôd o pracovnej činnosti zmluvami o dobrovoľníckej činnosti, na tieto vzťahy by sa mali následne uplatniť **pracovnoprávne ustanovenia** o zodpovednosti zamestnávateľa za škodu, resp. chorobu z povolania. Dostávame sa tak spod ustanovení zákona o dobrovoľníctve pod ustanovenia ZP. V zmysle ustanovenia § 225 ods. 2 ZP sa zodpovednosť za škodu na strane zamestnávateľa v prípade dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru spravuje analogicky ustanoveniami ako v prípade zodpovednosti za škodu v pracovnom pomere. Zodpovednostný vzťah upravený ZP sa viaže na vznik škody v súvislosti s plnením pracovných úloh, pričom ak by táto požiadavka nebola naplnená, postupovalo by sa podľa ustanovení Občianskeho zákonníka o zodpovednosti za škodu.

ZÁVER

Vychádzajúc z analýzy predmetných dohôd, zmlúv a vyzdvihnutých nedostatkov pracovnoprávných vzťahov členov testovacieho tímu môžeme konštatovať, že právna úprava inštitútu dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru vykazuje určité právne medzery a je do vysokej miery rigidná.

Dôležitou skutočnosťou, na ktorú sa snažíme poukázať je, že inštitút dohôd nedisponuje potrebnou dávkou flexibility, ako ich primárnej vlastnosti, ktorej zmysel spočíva v pokrytí nepredvídateľných situácií a nárazových prác. Medzi takéto nepredvídateľné situácie môžeme s určitosťou zaradiť i náhlu potrebu zabezpečenia plošného testovania, a preto možno na uzatváranie pracovnoprávných vzťahov v jeho rámci považovať práve inštitút dohôd za najvhodnejší. Vzhľadom na platnú právnu úpravu dohôd možno však túto nepredvídateľnosť a výnimočnosť klasifikovať za nadpriemernú, resp. zákonu nevyhovujúcu, pretože nebolo možné, za tak výnimočných podmienok, účinne a bezproblémovo aplikovať dostupnú úpravu a štát bol tak nútený porušiť právnu úpravu a obchádzať zákon.

Štát pri právnej úprave dohôd nastavuje súkromnoprávnym subjektom príliš úzke mantinely, ktoré nedokážu dostatočne reflektovať potrebnú flexibilitu vzťahov, pričom zároveň apeluje na ich dodržiavanie prostredníctvom vykonávania kontrol poverenými inštitúciami.

²¹ KRIŽAN, V. 2020. Pracovnoprávne aspekty plošného testovania na ochorenie COVID-19 v Slovenskej republike (z pohľadu člena testovacieho tímu): Labour Law Aspects of Area-Wide Testing for COVID-19 Disease in Slovak Republic (from the Point of View of a Member of Testing Team). *Societas et iurisprudencia: medzinárodný internetový vedecký časopis*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, roč. 8, č. 4, 2020, s. 79. ISSN 1339-5467

²² Zákon č. 124/2006 Z. z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 2 ods. 2 pís. c)

Dôležité je však upozorniť na fakt, že takýto postup štát presadzuje len za predpokladu neohrozenia vlastných záujmov. Túto skutočnosť môžeme badať práve na príklade celoplošného testovania, pri ktorom štát uplatnil cestu obchádzania zákona s cieľom vyhnúť sa viacerým prekážkam, ktoré by mu inak, za predpokladu postupu v súlade so zákonnými ustanoveniami, vznikli. Takýto postoj štátu, podľa nášho názoru, nemožno ospravedlniť ani odvolávaním sa na existenciu mimoriadnej situácie v súvislosti s pretrvávajúcou pandémiou koronavírusu a treba pristupovať kriticky k uvedeným krokom authority, ktorá má predstavovať garanciu zákonného postupu, dodržiavania zákonných ustanovení a obmedzovania prípadov obchádzania zákona.

SUMMARY

After analysing the relevant agreements, contracts, and the highlighted shortcomings of the employment relationships of the test team members, we can conclude that the legal regulation of jobs performed out of the employment relationship is highly rigid and imperfect.

We want to point out that the regulation of agreements does not show the necessary flexibility. It should be its primary aim to cover unpredictable situations or random jobs as during mandatory Coronavirus testing. It is obvious that out of the employment contracts were the most suitable for that situation. But unpredictability and exceptionality showed us how unprepared we were. Under exceptional conditions, it was hardly possible to apply the applicable law effectively and smoothly, and, therefore, the state violated and circumvented it.

In the legal regulation of contracts, the space for the autonomy of the will is limited. There are limitations for the subjects in their exercise of the will, which the state controls through inspections by authorized institutions. But, obviously, the state acts like that only when no own interests are at stake. Mandatory Coronavirus testing was a great example of when the state circumvented the law to avoid several obstacles that would have otherwise arisen. In our opinion, such behaviour cannot be justified, even when referring to the emergency of the coronavirus pandemic. We must be critical of the mentioned steps of the state - the authority that should safeguard the legal procedure, compliance with legal provisions, and limitation of circumventions of law.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Článok zo zborníka alebo monografie

KRIŽAN, V. 2020. Pracovnoprávne aspekty plošného testovania na ochorenie COVID-19 v Slovenskej republike (z pohľadu člena testovacieho tímu): Labour Law Aspects of Area-Wide Testing for COVID-19 Disease in Slovak Republic (from the Point of View of a Member of Testing Team). *Societas et iurisprudentia: medzinárodný internetový vedecký časopis*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, roč. 8, č. 4, 2020, s. 67-84. ISSN 1339-5467

Články v elektronických časopisoch a iné príspevky

Ministerstvo vnútra SR. 2020. Druhé kolo plošného testovania prebehne cez víkend v 45 okresoch, na hraničných priechodoch budú kontroly. Tlačová správa Ministerstva vnútra SR zo dňa 02.11.2020. [2020]. Dostupné online: <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=druhe-kolo-plosneho-prebehne-cez-vikend-v-45-okresoch-na-hranicnych-priechodoch-budu-kontroly> [cit. 03.12.2021]

SITA Slovenská tlačová agentúra. 2020. Administratívni pracovníci budú s celoplošným testovaním pomáhať na dohodu o dobrovoľníckej činnosti. [2020]. Dostupné online: <https://www.webnoviny.sk/administrativni-pracovnici-budu-s-celoplosnym-testovanim-pomahat-na-dohodu-o-dobrovolnickej-cinnosti/> [cit. 04.12.2021]

Ústredná vojenská nemocnica SNP Ružomberok. 2020. „Spoločná zodpovednosť“ – informácie pre zdravotníkov. [2020]. Dostupné online: <http://www.uvn.sk/aktualita/208/Spolocna-zodpovednost-informacie-pre-zdravotnikov> [cit. 01.12.2021]

VELASOVÁ, J.-KOVÁČIKOVÁ, K.-STRAČIAKOVÁ, A. Noviny.sk. Študenti zdravotníckych škôl nemusia dostať finančnú odmenu za svoju pomoc pri testovaní. [2020]. Dostupné online: <https://www.noviny.sk/koronavirus/568297-studenti-zdravotnickych-skol-nemusia-dostat-financnu-odmenu-za-svoju-pomoc-pri-testovani> [cit. 03.12.2021]

Právne predpisy

Zákon č. 124/2006 Z. z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce

Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník

Zákon č. 406/2011 Z. z. o dobrovoľníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 663/2007 Z. z. o minimálnej mzde

SVALBARD A JEHO HISTORICKÝ VÝVOJ

Svalbard and Its Historical Development

Bc. Samuel Titka

Abstrakt:

Predmetom tohto príspevku je súostrovie Svalbard. Ide o súostrovie v Severnom ľadovom oceáne. Príspevok autora prechádza od základného historického, politického vymedzenia až po rozbor právnych špecifik na tomto súostroví. Cieľom tohto príspevku je priblížiť právnú úpravu uplatňujúcu sa na súostroví Svalbard ako aj právna analýza aktuálnej pozície tohto súostrovia v prostredí medzinárodného práva, reflektujúc aktuálne dianie na geopolitickej mape sveta.

Kľúčové slová: Svalbard; Nórsko; Svalbardská zmluva

Abstract:

The subject of this paper is the Svalbard archipelago, the archipelago in the Arctic Ocean. The author's contribution includes basal historical and political definitions and analysis of legal specifics on this archipelago. The article aims to provide an overview of the legislation applicable in the Svalbard archipelago. The purpose of this work is also to legally analyse the current position of Svalbard according to international law, reflecting current geopolitical events.

Keywords: Svalbard; Kingdom of Norway; The Svalbard Treaty

ÚVOD

Príspevok sa zaoberá súostrovím Svalbard. I keď na tomto súostroví momentálne žije len niečo cez 2500 stálych obyvateľov¹, ide o veľmi významné územie. Dôvodu, prečo je tomu tak, sa budeme ďalej venovať v našom príspevku. Pre správne pochopenie témy si najskôr vymedzíme historický vývoj na nami rozoberanom súostroví, následne sa budeme bližšie zaoberať Svalbardskou zmluvou, ktorá je výsledkom Špicbergskej konferencie.² Ide o základný právny rámec, vďaka ktorému poznáme dnešné právne vymedzenie Svalbardu. Ďalej si rozoberieme Zákon o Svalbarde a bližšie si priblížime aj prípad lovu kraba snežného, na ktorého základe bude zaujímavé sledovať špecifickosť medzinárodného práva verejného.

¹ Dostupné online: <https://www.ssb.no/en/befolkning/folketall/statistikk/befolkningen-pa-svalbard>

Na súostroví žije veľký počet národností - momentálne vyše 35. Aj nórske úrady si uvedomujú toto vysoké číslo. Väčšina ľudí prichádza žiť na Svalbard hlavne z dôvodu, že potrebujú úplnú zmenu prostredia, v ktorom doteraz žili alebo prichádzajú za určitým životným „dobrodružstvom“. Aj preto si myslíme, že život na tomto súostroví je veľmi špecifický a ojedinelý.

² Starý názov pre súostrovie Svalbard, v súčasnosti sa ustálil názov Svalbard. Slovo Svalbard pochádza zo starej nórciny a znamená v preklade „studené pobrežie“.

1. STRUČNÝ PRIEREZ DEJINAMI SVALBARDU

Prvotný objav súostrovia sa datuje už do roku 1596. V polovici mája 1596 vyplávali z Vlielandu pri Amsterdame dve lode s cieľom hľadať Severnú morskú cestu. Na čele expedície stál holandský moreplavec Willem Barents.³ Barents toto územie, kvôli jeho členitému pobrežiu, nazval Špicberg.⁴ Od prvotného objavenia neubehlo ani 7 rokov a na Svalbarde sa stihli usídlit' okrem holandských aj anglické či dánske posádky.⁵ Hlavným lákadlom bol samozrejme rybolov. Išlo hlavne o lov veľryby grónskej, ktorá v tom čase predstavovala lákavú komoditu.⁶ V tomto období si začalo nárokovať svoju suverenitu nad týmto územím viacero národov. K najväčším rivalom o vládu nad súostrovím patrilo Dánsko, Anglicko, Holandsko a Rusko. Holanďania si, podľa prijatej doktríny z roku 1609 z dielne Huiga de Groota, na Svalbarde presadzovali voľný prístup na šire more. U Angličanov a Dánov to bolo inak. Z rozdielnosti názorov vyplýva aj niekoľko stretov medzi Holandskom a Anglickom. S ašpiráciami na kontrolu severných morí si na toto súostrovie nárokovalo aj Dánsko.⁷ Tento vznikajúci spor vyriešila, paradoxne a teda tak ako to už býva zvykom, príroda sama o sebe. Vo vodách v okolí Svalbardu skoro úplne vymizli veľryby. Logicky týmto klesal aj záujem o súostrovie, a to až do takého štádia, že v 18. storočí sa, podľa Martina Conwayho, súostrovie Svalbard považovalo len za „*terra nullius*“.⁸

Po viac ako jednom storočí sa o vymedzenie právneho postavenia Svalbardu snažil švédsky vedec Adolf Erik Nordenskiöld. Na Svalbarde narazil na využiteľné nerastné zdroje a tvrdil, že toto súostrovie by malo byť kolonizované a anektované Nórskom (Nórsko bolo v tom čase v únii so Švédskom a nie s Dánskom). Nórska vláda bola voči Nordenskiöldovmu návrhu skeptická.⁹ Nórske ministerstvo vnútra dokonca v roku 1871 uviedlo, že nie je v národnom záujme Nórska robiť zmeny v *status quo*, „Svalbard je územím nikoho a nie je na ňom ustanovená žiadna štátna suverenita“. A tým pádom bola Nordenskiöldova iniciatíva neúspešná. To sa však za pár desiatok rokov zmenilo a na začiatku 20. storočia sa začali na súostroví prvé pokusy o ťažbu nerastných surovín. Bolo dôležité mať výhradné práva k pôde a ložiskám nerastov a vznikla potreba legislatívneho riešenia. Otázka jurisdikcie bola znovu nastolená a prediskutovaná na trilaterálnych konferenciách v rokoch 1910 a 1912 v Osle medzi Nórskym kráľovstvom¹⁰, Švédskym kráľovstvom a Ruskom.

Výsledkom spomínaných dvoch konferencií bol návrh, aby bolo súostrovie Svalbard spravované ako kondomínium troch štátov. Avšak v roku 1914 začala I. svetová vojna a návrh sa nepodarilo úspešne uplatniť. S návratom mieru do Európy a prebiehajúcou Parížskou mierovou konferenciou sa nórski delegáti snažili získať svoje postavenie nad súostrovím späť.¹¹ Argumentovali to ako kompenzáciu za straty, ktoré utrpelo Nórsko počas vojny. Poukazovali

³ MATHISEN, T. 1954. Svalbard In International politics 1871-1925. *Norsk polarinstitutt skrifter*, Nr. 101, s. 7

⁴ Ide o historický názov, v preklade „ostré hory“. Avšak Nórske kráľovstvo ustálilo názov súostrovia na Svalbard, preto bude ďalej v príspevku používaný len tento pojem.

⁵ CONWAY, M. No Man's Land: A History of Spitsbergen from Its Discovery in 1596 to the Beginning of the Scientific Exploration of the Country. Oslo: Damms Antikvariat, Cambridge University Press, 1995, s. 57-61

⁶ HACQUEBORD, L. 1999. The hunting of the Greenland right whale in Svalbard, its interaction with climate and its impact on the marine ecosystem. *Polar Research*, 18, 2, s. 375 - 382. Dostupné online: https://www.academia.edu/52257676/The_hunting_of_the_Greenland_right_whale_in_Svalbard_its_interaction_with_climate_and_its_impact_on_the_marine_ecosystem

⁷ Súčasťou Dánska bolo v tom období aj Nórsko. Tvorili spolu Dánsko-Nórske kráľovstvo. Vo všeobecnosti sa používa pre toto kráľovstvo iba skrátená forma Dánske kráľovstvo, pretože zohrávalo dôležitejšiu úlohu.

⁸ RUDMOSE BROWN, R. N. 1919. Spitsbergen, Terra Nullius. *Geographical Review*, 7, 5, s. 311-315

⁹ Adolf Erik, Baron Nordenskiöld. Dostupné online: <https://www.britannica.com/biography/Adolf-Erik-Baron-Nordenskiold>

¹⁰ Ďalej len Nórsko.

¹¹ Spitsbergen – Svalbard: History - The Spitsbergen Treaty. Dostupné online: <https://www.spitsbergen-svalbard.com/spitsbergen-information/history/the-spitsbergentreaty.html>

aj na ich historické väzby a ekonomické záujmy na Svalbarde. Výhodiskom pre súostrovie Svalbard sa vo februári 1920 stala vo Versailles podpísaná Špicberská zmluva, ktorú vypracovala Špicbergská komisia. Zmluva následne v roku 1925 nadobudla platnosť. V tejto zmluve sa uznala Nórska suverenita a ďalšie zásady nad Svalbardom.

Tento stručný historický prierez je dôležitý pre následné pochopenie problematiky, prečo bolo a je súostrovie Svalbard na geopolitickej mape sveta pre svetové mocnosti také zaujímavé.

2. SVALBARDSKÁ (ŠPICBERGSKÁ) ZMLUVA

Ako sme už spomínali vyššie, uskutočnilo sa niekoľko pokusov nájsť riešenie, ale až rokovania vo Versailles po ukončení prvej svetovej vojny viedli k dohode o Svalbardskej zmluve, ktorú podpísalo 14 štátov.¹² Momentálne má Svalbardská zmluva 46 zmluvných strán.¹³ Pre nórsku suverenitu nad Svalbardom predstavuje táto zmluva kľúčový pilier. Nórsku suverenitu si môžeme vyvodiť hneď z článku 1,¹⁴ ktorý uznáva úplnú a absolútnu suverenitu Nórska nad súostrovím.¹⁵ Avšak na druhej strane zmluva kladie aj obmedzenia na suverénne práva Nórska. Napríklad na základe článku 9 Nórsko nemôže zriaďovať vojenské základne, a tým pádom nemôže využívať súostrovie ani na žiadne vojnové účely. Nórsko nemalo nikdy na Svalbarde stále vojenské sily, s výnimkou mierovej posádky umiestnenej na súostroví počas druhej svetovej vojny.¹⁶ Svalbard preto nepredstavuje „demilitarizovanú“ oblasť v pravom slova zmysle.¹⁷ Je však otázne, či článok 9 bráni Nórsku v prípade vojny využiť územie Svalbardu na obranu iných častí nórskeho územia. Sme toho názoru, že článok 9 je dnes potrebné vykladať tak, že Bezpečnostná rada OSN má rozhodovaciu právomoc podľa kapitoly VII Charty OSN, t. j. právomoc prijímať donucovacie opatrenia voči štátom na zachovanie mieru a bezpečnosti, a to aj vo vzťahu k Svalbardu.

Medzi ďalšie články, ktoré stoja za zmienku patrí článok 3. Ide o takzvaný „antidiskriminačný“ článok, ktorý stanovuje, že Nórsko je podľa zmluvy povinné poskytnúť občanom a spoločnostiam signatárskych krajín rovnaké práva v určitých oblastiach.¹⁸ Diskriminácia na základe štátnej príslušnosti je zakázaná. Zákaz diskriminácie v zmluve teda znamená, že občania žiadnej krajiny (vrátane Nórov) nemajú byť zvyhodňovaní pred subjektmi iných zmluvných strán, čo potvrdzuje aj článok 7.

Zo zmluvy ďalej vyplýva, že bez súhlasu ostatných zmluvných strán Nórsko nemôže preniesť alebo pozastaviť svoju suverenitu nad súostrovím, jednostranne sa stiahnuť, alebo vyhlásiť, že sa vzdáva suverenity.¹⁹ Ak by sa tak stalo, došlo by k zrušeniu samotnej zmluvy, pretože nórska suverenita bola základným predpokladom pri tvorbe tejto zmluvy.²⁰

¹² Nórsko, Spojené štáty americké, Dánsko, Francúzsko, Taliansko, Japonsko, Holandsko, Veľká Británia, Írsko, Austrália, Kanada, India, Švédsko a Nový Zéland.

¹³ Pre zaujímavosť môžeme uviesť, že záujem stať sa novou zmluvnou stranou prejavilo aj Turecko, ktoré svoj záujem argumentovalo dôležitým geopolitickým postavením Svalbardu na geopolitickej mape sveta.

¹⁴ Tamže, článok 1: „*Vysoké zmluvné strany sa zaväzujú uznať, s výhradou ustanovení tejto zmluvy, plnú a absolútnu suverenitu Nórska nad súostrovím Špicbergy*“.

Dostupné online: <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-11/svalbard-treaty.xml>

¹⁵ Definovanú ako všetky veľké a malé ostrovy, ktoré patria medzi 10° a 35° východnej dĺžky a 74° a 81° severnej zemepisnej šírky.

¹⁶ Tento mandát bol výlučne na zabezpečenie toho, aby sa neporušil článok 9.

¹⁷ Avšak Nórsko musí byť oprávnené brániť Svalbard podľa článku 51 Charty OSN.

¹⁸ Ide primárne o oblasť nadobúdania a využívania vlastníckych a nerastných práv, ďalej rybolovu či priemyselnej obchodnej činnosti

¹⁹ Vo svojej podstate Nórsko prevzalo podľa medzinárodného práva povinnosť vykonávať suverenitu nad týmto súostrovím.

²⁰ MATHISEN, T. 1954. Svalbard In International politics 1871-1925. *Norsk polarinstitutt skrifter*, Nr. 101, s. 124

Zaujímavosťou je, že Svalbard nebol pre Nórsko nikdy ekonomicky rentabilný.²¹ Odpovedí, prečo je tomu tak, je viacero. Napríklad článok 8 obsahuje ustanovenie, podľa ktorého poplatky a dane vyberané na Svalbarde, môžu byť použité len v prospech Svalbardu.²² Nórsko nesmie využiť svoju právomoc na výber príjmov nad rámec toho, čo je potrebné na správu Svalbardu. V praxi to znamená, že daň z príjmu na Svalbarde je nižšia ako na pevnine. Všetky príjmy a výdavky na správu Svalbardu sú vedené v samostatnom rozpočte.²³ Avšak aj napriek tomu, že Nórsko nami spomínané súostrovie dotuje, je nemysliteľné, aby Nórsko chcelo preniesť alebo pozastaviť svoju suverenitu nad Svalbardom. Ide o veľmi dôležité územie hlavne z dôvodu bezpečnostnej politiky či environmentálneho bohatstva.

Obzvlášť dôležitým je aj článok 5, podľa ktorého ktorákoľvek zmluvná strana môže navrhnúť začatie rokovaní, ktoré by viedli k výskumu na území súostrovia. Doposiaľ však žiadny štát nikdy nenavrhol uzavretie zmluvy o výskume. Pokiaľ takéto dohody neexistujú, je na Nórsku, aby na základe svojej suverenity vytvorilo podmienky pre vedecký výskum na Svalbarde. Deje sa tak podľa zákona o ochrane životného prostredia na Svalbarde.²⁴ Súostrovie predstavuje prakticky nedotknutú flóru a faunu. Ide o celosvetový unikát.

Na záver tejto časti považujeme za dôležité spomenúť, že zmluva nadobudla platnosť ešte v roku 1925. Zmluva bola sformulovaná pred súčasnou kodifikáciou morského práva, nemá tým pádom žiadny odkaz na súčasné právne pojmy ako sú pobrežné vody, výlučné ekonomické zóny alebo kontinentálny šelf. V našej práci na to ďalej poukážeme ako na jeden z hlavných problémov a novodobých sporov, do ktorých je Nórsko „vd’aka Svalbardu“ v’ahované.

3. SVALBARDSKÁ BIELA KNIHA

V polovici minulého storočia sa zvyšoval o Svalbard medzinárodný záujem. Ako sme už v príspevku spomínali, dôvod bol zrejvý. V Arktíde bolo objavené nerastné bohatstvo. Bola objavená ropa a zahraničné ropné spoločnosti sa obrátili na Nórsko so záujmom preskúmať ropné ložiská na kontinentálnom šelfe súostrovia. Tým, ako sa tvorilo medzinárodné morské právo, sa logicky objavovali nové a nové otázky. Vyústilo to až do štádia, v ktorom bola nórska vláda v roku 1975 nútená prijať takzvanú Bielu knihu o Svalbarde. Túto knihu vydáva nórska vláda každých 10 rokov. Sú v nej reflektované hlavné ciele správy nad Svalbardom. Posledná kniha vyšla v roku 2021 a obsahuje hlavné body, napríklad ako dodržiavať Svalbardskú zmluvu či ako zachovať mier a stabilitu v oblasti.²⁵ Už v Bielej knihe z roku 2016²⁶ sa uvádza, že rozsah nedotknutých ekosystémov sa má zachovať, a že Svalbard bude jednou z najlepšie spravovaných oblastí, čo sa týka ochrany životného prostredia.

4. LEGISLATÍVA NA SVALBARDE

V auguste 1925 Nórsko oficiálne prevzalo suverenitu nad súostrovím, keď nadobudla platnosť Svalbardská zmluva. Nadobudnutím zmluvy nadobudol platnosť aj Svalbardský zákon

²¹ Z bežného štátneho rozpočtu Nórska (Nórskeho kráľovstva) musia byť každoročne presunuté značné finančné prostriedky na pokrytie nákladov vynaložených na správu súostrovia. Dostupné online: <https://www.bbc.com/travel/article/20200514-welcome-to-svalbard-a-place-anyone-can-call-home>

²² V praxi tieto dane nepokrývajú reálne náklady na dennodenne fungovanie súostrovia.

²³ Jedná sa o takzvaný Svalbardský rozpočet. Dostupné online: <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/meld.-st.-32-20152016/id2499962/?ch=4>

²⁴ Účelom tohto zákona je zachovať na Svalbarde prakticky nedotknuté prostredie s ohľadom na oblasti výskytu flóry, fauny a kultúrneho dedičstva. Ide o vnútroštátny zákon Nórska č. 79 z roku 2001. Dôležité je spomenúť aj to, že na Svalbarde funguje aj Univerzitné centrum (UNIS), ktoré sa zaoberá arktickými štúdiami a výskumom. Dostupné online: <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC066387/>

²⁵ Či zachovanie osobitného charakteru flóry a fauny, ktorá patrí globálne medzi najmenej dotknuté na celom svete.

²⁶ Dostupné online: <http://www.icepeople.net/icepeople042109/whitepaper.html>

(takzvaný Svalbardloven). Na základe svojej suverenity môže Nórsko na implementáciu politiky na Svalbarde využívať rovnaké nástroje ako na svojom pevninskom území. Nórsko sa snaží túto právomoc aplikovať tým, že má v štátnom vlastníctve rôzne podniky, ktoré sú dôležité pre bežný život na tomto súostroví. Pre zaujímavosť môžeme uviesť, že tomu nie je tak len pri podnikoch. Obdobne pristupuje nórska vláda aj v otázke obydlií.²⁷ Nórsko vlastní stovky domov v Longyearbyene (hlavné mesto súostrovia Svalbard).²⁸ Vláda tiež vlastní takmer všetku pôdu na Svalbarde, ide o zhruba 99% z celkovej rozlohy Svalbardu.²⁹

Podľa druhého oddielu zákona o Svalbarde sa na toto súostrovie vzťahujú nórske zákony. Avšak tento zákon špecifickejšie stanovuje, že na Svalbard sa automaticky vzťahuje len nórske súkromné právo, trestné právo a pravidlá týkajúce sa výkonu spravodlivosti. Na iné právne oblasti sú potrebné osobitné ustanovenia. Vývojom a osídlením Svalbardu sa zo súostrovia stala moderná spoločnosť.³⁰ Aj z toho dôvodu sa koncom 90. rokov objavovali diskusie o tom, či by sa zásada v § 2 tohto zákona nemala uplatňovať tak, aby sa všetky nórske právne predpisy vzťahovali aj na súostrovie. Dnes vláda zastáva názor, že legislatíva na Svalbarde má byť čo najviac podobná pevninskému Nórsku.³¹ Avšak objavuje sa veľké riziko, že by sa na súostroví uplatňovala právna úprava, ktorá nie je potrebná a už vôbec nie žiadúca. Treba si uvedomiť, že podmienky na Svalbarde sú úplne iné, ako je tomu v porovnaní s väčšinou pevninského Nórska.³²

Za dôležité odlišnosti od pevninskej legislatívy môžeme považovať aj to, že na Svalbarde doteraz neplatia niektoré dôležité zákony, ako napríklad zákon o sociálnych službách. Celé to vychádza z jednej premisy, že ak by sa aj celé verejné právo uplatňovalo automaticky, znamenalo by to opäť riziko, že Nórsko by náhodou mohlo prijať také právne predpisy, ktoré by porušovali zmluvu. Ako sme už spomínali vyššie, legislatíva uplatňujúca sa na súostroví nesmie byť v rozpore so záväzkami, ktoré vyplývajú Nórsku zo Svalbardskej zmluvy.

Avšak na súostroví je samozrejme tendencia uplatňovať stále viac a viac zákonov a nariadení z pevninského Nórska. Ako príklad môžeme uviesť zákon o hospodárskej súťaži, zákon o prístavoch a plavebných dráhach či niekoľko zákonov z dielne nórskeho ministerstva zdravotníctva. Všetky tieto zákony sa začali uplatňovať len v rozhraní posledných 15 rokov. Aj na tomto je vidieť, že nórska snaha o zveľaďovanie každodenného života na Svalbarde stále narastá. Na vážnosti naberá Medzirezortný výbor pre Svalbard, ktorý vystupuje ako poradný a koordinačný orgán.³³ Výbor sa stretáva so zástupcami príslušných nórskeho ministerstiev.

Svalbard má, od nadobudnutia platnosti zmluvy z roku 1925, svojho vlastného guvernéra. Podľa Svalbardského zákona má guvernér rovnakú právomoc ako guvernér akéhokoľvek iného okresu v Nórsku. Jeho právomoci sú však oproti iným okresným guvernéróm rozsiahlejšie. To spočíva v tom, že napríklad zodpovedá za ochranu životného prostredia a života ako takého, keďže pôsobí aj ako šéf polície. Na Svalbarde však absentuje lokálna politika, tak ako ju poznáme u nás na Slovensku. Takáto forma na danom súostroví

²⁷ Dostupné online: <https://www.unis.no/wp-content/uploads/2022/02/Summary10.pdf>

²⁸ Zároveň ide o najsevernejšie (trvalo obývané) mesto na svete. Ako zaujímavosť môžeme uviesť, že v Longyearbyen sa nachádza aj najsevernejšie medzinárodné letisko. Nedá sa sem dostať inak ako cez nórsku pevninu. Do Longyearbyenu lietajú iba dva spoje a to buď z hlavného mesta Oslo alebo z mesta Tromso, čiže všetci noví záujemcovia o život na Svalbarde musia absolvovať medzipristátie na pevninskom území Nórska.

²⁹ Je to odôvodnené hlavne ochranou permafrostu.

³⁰ Všetko obyvateľstvo súostrovia žije v hlavnom meste Longyearbyen.

³¹ Dostupné online: <https://www.global-regulation.com/translation/norway/5961904/law-on-svalbard-%255bsvalbardloven%255d.html#>

³² Problémy by mohli nastať aj pri inak bežných situáciách.

³³ HOEL. A. *Svalbard*. Oslo: Sverre Kildahls Boktrykker, 1966

absentuje dodnes. I keď koncom roku 2002 bola založená Rada komunity Longyearbyen s mnohými rovnakými povinnosťami ako obdobná samospráva na pevnine.³⁴

5. UPLATŇOVANIE SVALBARDSKEJ ZMLUVY V PRAXI

I keď sa nórska strana snaží o čo najotvorenejšiu správu nad Svalbardom, suverenita nad týmto súostrovím predstavuje v praxi viacero úskalí. Ide najmä o diplomatické spory, ktoré sú zapríčinené rozličnou interpretáciou už toľko spomínanej Svalbardskej zmluvy. Niektoré štáty sa domnievajú, že Nórsko vo viacerých ohľadoch nespĺnilo svoje záväzky vyplývajúce zo zmluvy, najmä pokiaľ ide o to, ako sa zaobchádzalo s osobami bez nórskeho občianstva, a tiež pokiaľ ide o administratívne či regulačné opatrenia, ktoré Nórsko zaviedlo na mori a prilahlých územiach susediacich so súostrovím. Medzi najväčšie spory ohľadom uplatňovania jurisdikcie nad Svalbardom môžeme jednoznačne zaradiť spor medzi Nórskom a ZSSR z novembra 1944. Vtedajší sovietsky minister zahraničných vecí Molotov na rokovaní v Moskve svojmu nórskeму kolegovi navrhol, aby Svalbard podliehal spoločnej nórsko-sovietskej vláde.³⁵ Nórska vláda spočiatku priamo neodmietala sovietske návrhy a dokonca predložila svojej protistrane aj návrhy na zmeny vo Svalbardskej zmluve. Avšak aj vďaka začiatku studenej vojny bol na nórsku stranu vytváraný tlak, aby k takejto dohode nedošlo. V konečnom dôsledku ide, podľa nášho názoru, o jeden z najdôležitejších míľnikov v otázke suverenity Nórska nad Svalbardom.³⁶ Ruská strana pochopila, že ktokoľvek sa v budúcnosti pokúsi spochybňovať nórsku suverenitu na súostrovím, spochybňuje nielen Nórsko, ale zároveň aj záujmy iných mocných štátov na geopolitickej mape sveta. Tu je však potrebné zdôrazniť, že Ruská federácia má dodnes na území súostrovia svoje dve osídlenia - Barentsburg a Pyramiden. Ruská strana využila články Svalbardskej zmluvy, ktoré priznávajú občanom signatárskych krajín rovnaké práva na ťažbu prírodných zdrojov. Ruská strana aj dodnes, na rozdiel od nórskej, pokračuje v ťažbe nerastných surovín.

Ako sme už spomínali, keďže je súostrovie pod nórskou suverenitou, ruskú vládu v Barentsburgu zastupuje konzul. Pre zaujímavosť môžeme uviesť, že ide o najsevernejšiu diplomatickú misiu akéhokoľvek druhu na celom svete.³⁷ Žiaľ, ako to už pri aktuálnom politickom vedení Ruskej federácie býva zvykom, aj pri otázke ohľadom Svalbardu sa v poslednej dekáde objavujú rôzne slovné narážky. Veľmi aktívny je minister zahraničných vecí Sergej Lavrov, ktorý, namiesto zablahoželenia ku stému výročiu od ratifikácie Svalbardskej zmluvy, poslal svojmu nórskeму kolegovi list so skutočnosťami, ktoré sa ruskej strane nepozdávali.³⁸ Predstavitelia ZSSR vzniesli v minulosti námietky pri viacerých príležitostiach. Ako príklad môžeme uviesť námietku voči nórskej strane za snahu výstavby letiska v meste Longyearbyen.

Ďalší aspekt, ktorý patrí už dlhodobo medzi tie sporné, sa týka názoru Nórska na medzinárodný právny štatút mora a morského dna za hranicou pobrežných vôd Svalbardu. Nórsko tvrdí, že Svalbardská zmluva nedáva iným štátom práva mimo pobrežných vôd.³⁹

³⁴ Ide o určitý typ mestskej správy.

³⁵ Dostupné online: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/arctic-diplomacy/>

³⁶ Ďalšie spory boli založené, len na takzvaných kozmetických problémoch. Nenapádali suverenitu Nórska nad súostrovím Svalbard.

³⁷ Z tohto dôvodu sa v Barentsburgu používa nórske poštové smerovacie číslo 9178, a tak isto sa používajú aj nórske telefónne čísla.

³⁸ Táto kritika sa okrem iného týka obmedzení používania helikoptér na Svalbarde a údajného nezákonného zriadenia ochrannej zóny rybolovu, tak isto aj neprimerané rozširovanie environmentálnych chránených oblastí. Ale aj ohľadom nezhôd, ktoré vznikli pri otázkach rybolovu.

³⁹ Nórska strana svoje názory zakladá na ustanoveniach vyplývajúcich z Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve.

Dostupné online: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

S týmto nesúhlasia, okrem Ruskej federácie, aj iné štáty ako napríklad Španielsko, Spojené kráľovstvo či Island. Avšak na druhej strane sú aj štáty, ktoré Nórsko v jeho výklade podporujú a patrí medzi ne Fínsko a Kanada.⁴⁰ Podrobnejšie si túto problematiku rozoberieme v ďalšej časti príspevku.

6. SPOR TÝKAJÚCI SA SVALBARDU

Aktuálne spory vzťahujúce sa na územie súostrovia Svalbard sa v prevažnej väčšine týkajú porušenia pravidiel rybolovu. Ide hlavne o rybárov, ktorí sa plavia pod inou ako nórskou vlajkou. Nórsko povolilo na základe princípu reciprocitý niekoľkým štátom loviť v nórskech teritoriálnych vodách. Avšak toto povolenie neplatí, pokiaľ ide o lov na kontinentálnom šelfe Svalbardu. Vznikajúce konflikty naberali na sile. Vyústilo to až do najznámejšieho konfliktu, ktorý sa týkal kraba snežného, na ktorého lov si nárokovali viaceré európske štáty. Za poslednú dobu bolo najaktívnejším štátom Lotyšsko, ktoré nesúhlasilo s nórskeým výkladom zmluvy. Nóri sú toho názoru, že krab snežný je sedavý druh,⁴¹ a preto sa naň vzťahuje režim kontinentálneho šelfu a nie režim rybolovu a tým pádom je jeho lov vyhradený len pre nórskeých rybárov, plaviacich sa pod nórskeým vlajkou.⁴² V roku 2017 prišlo k zatknutiu lotyšskej posádky lode Senator za lov kraba snežného v okolí Svalbardu. Lodná spoločnosť z Lotyšska dostala vysoké peňažné pokuty. Najvyšší súd Nórska argumentoval tým, že krab snežný je, ako sme už spomenuli vyššie, sedavým druhom (zdrojom) kontinentálneho šelfu, pričom odkazoval na článok 77 ods. 4 Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskem práve.⁴³

Lotyšská spoločnosť SIA North Star argumentovala tým, že Nórsko je, podľa Svalbardskej zmluvy, povinné umožniť iným národom prístup do vôd okolo Svalbardu. Avšak najvyšší súd Nórska tento argument vyvrátil. Nórska strana tvrdí, že práva na ťažbu zdrojov v okolí Svalbardu sa vzťahujú na úzky okruh len 12 námorných míľ od pobrežia. Súd rozhodol, že lotyšské úlovky boli podľa nórskeho práva nezákonné, bez ohľadu na Svalbardskú zmluvu. Nórsko, ktoré nie je členom EÚ, tvrdí, že snežné kraby sú sedavé ako koraly a ako také sú podľa morského práva OSN zdrojom patriacim do nórskeho kontinentálneho šelfu. Problematickou otázkou je, či sa Svalbardská zmluva uplatňuje aj za hranicami teritoriálnych vôd. Striktne znenie zmluvy smeruje k nórskeému postoju. Tento spor vznikol aj napriek tomu, že Nórsko je členom Európskeho združenia voľného obchodu a participuje aj na Dohode o Európskom hospodárskom spoločenstve. Na tomto prípade sa ukazuje, že medzinárodné právo malo prednosť pred právom Európskej únie, lebo aj napriek vyššie spomenutým dohodám zostal štatút Svalbardu silnejším. Nórsko využilo svoje práva a vylúčilo súostrovie Svalbard z týchto dohôd.

Aj na tomto vybranom prípade je vidieť to, ako je dôležité uvedomovať si potenciálne riziká. Lotyšsko napriek tlaku na európske inštitúcie nebolo so svojimi argumentami úspešné. V konečnom dôsledku sa obrátilo na Medzinárodné centrum pre riešenie investičných sporov. Avšak, aj keby došlo k určitému finančnému odškodneniu, na medzinárodnoprávnej úrovni to nemá v konečnom dôsledku väčší význam.⁴⁴

⁴⁰ Dostupné online: <https://www.dfo-mpo.gc.ca/international/agreement-accord-eng.htm>

⁴¹ Tak isto ako napríklad ropa a plyn.

Dostupné online: http://www.baltic-course.com/eng/markets_and_companies/?doc=157604

⁴² STEENKAMP, R. C. "Svalbard's 'Snow Crab Row' as a Challenge to the Common Fisheries Policy of the European Union." *International Journal of Marine and Coastal Law*, 35, 2020, s. 115 - 132. Dostupné online: https://brill.com/view/journals/estu/35/1/article-p106_6.xml

⁴³ Dostupné online: https://treaties.un.org/doc/publication/CTC/Ch_XXI_6_english_p.pdf

⁴⁴ Pri pozitívnom výsledku pre lotyšskú stranu, by išlo iba o určitú formu kompenzácie.

ZÁVER

Na záver je potrebné skonštatovať, že je nad rámec tohto príspevku poskytnúť viac ako súhrn niektorých hlavných zákonov a nariadení platných na území súostrovia Svalbard. V príspevku sme si najskôr, na základe historického prierezu, ukázali, prečo je suverenita Nórska nad Svalbardom taká opodstatnená, a to aj napriek výraznej ekonomickej nerentabilnosti. Priblížili sme si aj Špicberskú konferenciu, ktorej výsledok sa pretavil do Svalbardského zákona. Len pre zaujímavosť uvádzame, že táto zmluva je, aj po 102 rokoch jej platnosti, základným pilierom uplatňovania jurisdikcie na Svalbarde. Zmluva je jedným z mála nástrojov z parížskych mierových rokovaní po 1. svetovej vojne, ktoré sú stále platné vo svojej pôvodnej podobe, pričom doteraz prežili všetky politické a územné zmeny v Európe. Na konkrétnom prípade sme ukázali, že aj vyššie spomínaná zmluva má svoje úskalia. Súvisia hlavne s geografickým rozsahom pôsobnosti zmluvy. Výskyt cenných zdrojov v mori okolo súostrovia tento problém zosilnil. Najprv to bolo spôsobené záujmom zahraničných ropných spoločností o ropné zdroje. A ako sme spomínali v poslednej časti, momentálne je to hlavne z dôvodu snahy o ekonomický zisk vyplývajúci z lovu kraba snežného. V nami rozoberanom prípade ukázalo Nórsko svoje jasné stanovisko a precedens do rozhodnutí v budúcnosti. Do budúca nevidíme veľkú nádej na zmenu. Podľa nášho názoru Nórsko svoj postoj v obdobných situáciách nikdy nezmení. Treba si uvedomiť aj to, že benevolentnejšie kroky z nórskej strany by pre Nórsko ešte viac prehlbovali neefektívnosť spravovania súostrovia Svalbard.⁴⁵ Na záver treba dodať, že cieľom našej práce bolo poukázať na špecifické postavenie súostrovia Svalbard na geopolitickej mape sveta. Zároveň bolo cieľom práce poukázať aj na neklesajúcu právnu silu už 102-ročnej Svalbardskej zmluvy.⁴⁶

SUMMARY

To sum up, it is necessary to state that it is beyond the scope of this contribution to provide anything more than a summary of the essential laws and regulations applicable in the territory of the Svalbard archipelago. Firstly, we showed, on the basis of a historical cross-section, why Norway's sovereignty over Svalbard is so justified, despite significant economic unprofitability. We also mentioned the Svalbard Conference, the result of which is reflected in the Svalbard Act. Even after 102 years of the validity of the treaty, it is the pillar of the application of jurisdiction in Svalbard. The treaty is one of the few instruments from the post-World War I peace settlement negotiations still in force in its original form, having survived all the political and territorial turmoil in Europe.

However, we have shown in a specific selected case that the contract has its pitfalls. The occurrence of valuable resources in the sea around the archipelago has intensified this problem, caused by the interest of foreign oil companies in oil resources. Furthermore, at the moment, the pursuit of economic profit resulting from snow crab fishing is augmenting. However, there is still no directly applicable international jurisprudence to deal with this problem.

The strict wording of the treaty favours the Norwegian attitude, which limits its geographical scope to the territories of Svalbard, including its territorial sea. Other states are of the opposite opinion. We believe that the Norwegian status quo will remain unchanged.

⁴⁵ Nórska strana má od roku 1977 dohodnuté s krajinami EÚ kvóty na lov tresiek. Tieto kvóty sa každý rok znižujú. Avšak to neplatí na lov krabov snežných.

⁴⁶ Jurisdikcia, ktorou sa musí riadiť lokálne obyvateľstvo, prináša pre obyvateľov aj určité špecifiká. Medzi hlavné patrí, napríklad, povinnosť nosiť pri sebe strelnú zbraň, ak sa osoba vzdiali od svojho bydliska. Je to zapríčinené voľným výskytom ľadového medveďa. Medzi ďalšie zaujímavosti patrí aj zákaz vykonávania pôrodov na súostrovi. Tehotná žena musí ísť, podľa lokálnych nariadení, minimálne dva týždne pred termínom pôrodu na pevninu. Ide len o dva príklady nariadení, ktoré poukazujú na špecifickosť tohto súostrovia.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Odborné články

- CONWAY, M. *No Man's Land: A History of Spitsbergen from Its Discovery in 1596 to the Beginning of the Scientific Exploration of the Country*. Oslo: Damms Antikvariat, Cambridge University Press, 1995, s. 59–60
- HACQUEBORD, L. 1999. The hunting of the Greenland right whale in Svalbard, its interaction with climate and its impact on the marine ecosystem. *Polar Research*, 18, 2, s. 375 - 382. <https://doi.org/10.3402/polar.v18i2.6598>
- HOEL, A. *Svalbard*. Oslo: Sverre Kildahls Boktrykker, 1966
- MATHISEN, T. 1954. Svalbard In International politics 1871-1925. *Norsk polarinstitutt skrifter*, Nr. 101, s. 216. Dostupné online: <https://brage.npolar.no/npolarxmlui/bitstream/handle/11250/173872/Skrifter101.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- RUDMOSE BROWN, R. N. 1919. Spitsbergen, Terra Nullius. *Geographical Review*, 7, 5, s. 311-315. Dostupné online: https://www.jstor.org/stable/207588#metadata_info_tab_contents
- Statistisk sentralbyrå Norge, Population of Svalbard: <https://www.ssb.no/en/befolkning/folketall/statistikk/befolkningen-pa-svalbard>
- STEENKAMP, R. C. Svalbard's 'Snow Crab Row' as a Challenge to the Common Fisheries Policy of the European Union. *The International Journal of Marine and Coastal Law*. [04.03.2019]. Dostupné online: https://brill.com/view/journals/estu/35/1/article-p106_6.xml
- Universitetsenteret på Svalbard, SH-201 The History of Svalbard, Summary, lecture 10. Dostupné online: <https://www.unis.no/wp-content/uploads/2022/02/Summary10.pdf>

Legislatíva

- Agreement to prevent unregulated high seas fisheries in the central Arctic Ocean. Dostupné online: <https://www.dfo-mpo.gc.ca/international/documents/pdf/EN-CAO.pdf>
- Charta OSN. Dostupné online: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/Charta-OSN-2019.pdf>
- The Svalbard Treaty. Dostupné online: [The Svalbard Treaty - The Faculty of Law \(uio.no\)](https://www.uio.no/eng/About-us/Our-work/Research-and-education/Research-projects/The-Svalbard-Treaty)
- United Nations Convention on the Law of the Sea. Dostupné online: [UNCLOS+ANNEXES+RES.+AGREEMENT](https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_treaties_agreements.html)

Internetové zdroje

- Act on protection of the environment in Svalbard (No. 79 of 2001). Dostupné online: <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC066387/> [cit. 10.07.2022]
- Adolf Erik, Baron Nordenskiöld. Dostupné online: <https://www.britannica.com/biography/Adolf-Erik-Baron-Nordenskiold> [cit. 01.07.2022]
- Arctic Diplomacy. Dostupné online: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/arctic-diplomacy/> [cit. 26.06.2022]
- BBC TRAVEL: Welcome to Svalbard: a place anyone can call home. Dostupné online: <https://www.bbc.com/travel/article/20200514-welcome-to-svalbard-a-place-anyone-can-call-home> [cit. 10.07.2022]
- Law On Svalbard [Svalbardloven]. Dostupné online: <https://www.global-regulation.com/translation/norway/5961904/law-on-svalbard-255bsvalbardloven%255d.html#> [cit. 16.10.2022]

Making changes to stay the same: Long-term policy plan sees challenges in keeping Svalbard pristine. Dostupné online: <http://www.icepeople.net/icepeople042109/whitepaper.html> [cit. 18.06.2022]

Position of the European Commission concerning a call to act from the Republic of Latvia pursuant to Article 265 TFEU. Dostupné online: <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2018/06/SPOLITICO-18061416103-1.pdf>

[cit. 18.06.2022]

Snow crabbing case over Latvia ends up in international court of arbitration. Dostupné online: http://www.baltic-course.com/eng/markets_and_companies/?doc=157604 [cit. 18.06.2022]

Spitsbergen – Svalbard: History - The Spitsbergen Treaty. Dostupné online: [The Spitsbergen Treaty - Spitsbergen | Svalbard \(spitsbergen-svalbard.com\)](http://www.spitsbergen-svalbard.com) [cit. 30.06.2022]

Svalbard — Meld. St. 32 (2015–2016) Report to the Storting (white paper). Dostupné online: <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/meld.-st.-32-20152016/id2499962/?ch=4> [cit. 18.06.2022]